

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

МУРАШКІНА НАТАЛІЯ ОЛЕКСІЇВНА

Допускається до захисту:
в.о. завідувача кафедри міжнародних
економічних відносин, доктор
економічних наук, доцент
_____ М. В. Савченко
« ____ » _____ 2020 р.

Взаємодія України з міжнародними валютно-фінансовими організаціями

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Освітня програма «Міжнародні економічні відносини»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
М.Є. Шкурат, доцент кафедри
міжнародних економічних відносин,
кандидат екон. наук

підпис

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали / за шкалою ЄКТС / за національною шкалою)
Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця – 2020

АНОТАЦІЯ

Мурашкіна Н.О. Взаємодія України з міжнародними валютно-фінансовими організаціями. Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини. Освітня програма «Міжнародні економічні відносини» Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2020.

У роботі розглянуто аналіз співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями, а саме з МВФ, Світовим банком та ЄБРР. Наведені статистичні дані щодо залучення фінансової допомоги від даних організацій, а також динаміку взаємодії України з кожною за визначений період дають можливість проаналізувати ефективність співпраці і проблемні питання. Розглянута основна проблематика співпраці з міжнародними фінансовими організаціями, а саме боргове навантаження та зростаюча залежність господарства та економіки держави від розглянутих міжнародних організацій. А також визначені шляхи і кроки удосконалення та подальшого розвитку існуючих та потенційних відносин.

Ключові слова: фінансова допомога, співробітництво, МФО, кредити, боргове навантаження, МВФ, Світовий банк, ЄБРР, міжнародне кредитування.

80 с., 4 табл., 19 рис., бібліограф.: 68 найм.

Murashkina N. O. Interaction of Ukraine with international monetary and financial organizations. Specialty 292 International economics relationships, Educational Program «International economics relationships». Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2020.

The paper considers analysis of Ukraine's cooperation with international financial organizations, namely with IMF, World Bank, EBRD. The statistical data on attraction of financial aid from the data of the organizations, and also dynamics of interaction of Ukraine with international financial organizations for the certain period are showed to analyze the historical and current state of relations and to identify some problems in such relations. The main issues of cooperation with are considered, namely the debt burden and the growing dependence of the economy and the economy of the state on the considered international organizations. As well as identified ways and steps to improve and further develop existing and potential relationships.

Key words: financial assistance, MFIs, loans, debt burden, IMF, World Bank, EBRD, international lending.

80 p., 4 tabl., 19 fig., bibliography: 68 items.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ.....	11
1.1 Міжнародні валютно-фінансові установи як складова міжнародної фінансової системи.....	11
1.2 Загальна характеристика міжнародних валютно-фінансових організацій	19
1.3 Механізми діяльності міжнародних валютно-фінансових організацій ..	26
РОЗДІЛ 2 ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА УКРАЇНСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО	35
2.1 Аналіз ключових напрямів співпраці МВФ з Україною	35
2.2 Динаміка взаємодії України та Групи Світового банку	47
2.3 Аналіз основних напрямів співпраці ЄБРР з Україною	54
РОЗДІЛ 3 ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНИХ ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	63
3.1 Моделювання впливу фінансової допомоги на рівень ВВП України ...	63
3.2 Проблеми співпраці України з міжнародними валютно-фінансовими організаціями	69
3.3 Перспективи співпраці України з міжнародними валютно-фінансовими організаціями	75
ВИСНОВКИ	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	87

ВСТУП

Актуальність теми. З моменту набуття Україною незалежності важливим вектором розвитку для країн стали відносини з міжнародними фінансовими організаціями. Вже 29 років у контексті визначення основ зовнішньої та внутрішньої політики України лежить вдосконалення державної стратегії розвитку взаємовідносин з МФО. Постійна співпраця з провідними міжнародними фінансовими організаціями пришвидшує вирішення низки важливих фінансово-економічних і соціальних проблем розвитку країни.

Особливе місце у розвитку держави та здійсненні програм у різних напрямках діяльності країни займають такі міжнародні фінансові організації як Світовий банк, Міжнародних валютний фонд та Європейський банк реконструкції та розвитку. Фінансова допомога зазначених організацій дозволяє країні залучати кошти в різні проекти націлені та певні структурні зміни, що можуть суттєво впливати на розвиток країни, благополуччя її населення та її платоспроможність. Продуманий, системний та поступовий підхід до залучення фінансових дотацій в країну може збільшити збільшення ключових показників кон'юнктури країни шляхом розвитку різних галузей, що здатні продукувати додану вартість, а звідси і збільшення ВВП країни та її фінансової стабільності.

Проте не кожен вид співпраці з міжнародними фінансовими організаціями може позитивним чином впливати на процвітання країни. Так державний борг часто змушує економіку працювати не лише на удосконалення та збагачення, а й, в більшості, на утримання і погашення платежів з обслуговування боргу, що іноді може дорівнювати національному доходу і призводити до нового залучення кредитних коштів. Таке замкнене коло приводить економіку до залежності від кредитора та часткової або повної втрати самостійності та незалежності країни.

Вплив ресурсів МФО на динаміку економічного розвитку окремих національних економік є предметом глибокого теоретичного висвітлення,

узагальнення та аналізу серед багатьох науковців світу. Наприклад, Мозговий О., Оболенська Т., Мусієць Т. аналізували проблеми та перспективи кредитних відносин України з міжнародними організаціями. Едвін М., Кузнецова В. та Урбан О. розглядали сучасні особливості взаємодії України у світовому економічному просторі. Іваницька О. досліджувала вплив вливання кредитних коштів МВФ на економіку України. Базилук Я. вивчає теоретичні аспекти впливу міжнародних фінансових організацій на економічний розвиток країни.

Метою дослідження є аналіз співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями, оцінка його позитивного та негативного аспектів та визначення конкретних важелів підвищення ефективності залучених кредитних ресурсів МФО в національну економіку.

Згідно плану роботи були встановлені наступні **завдання**:

- розглянути міжнародні валютно-фінансові установи як складову міжнародної фінансової системи;
- показати сутність, завдання та мету існування міжнародних фінансових організацій;
- охарактеризувати найвпливовіші міжнародні фінансові організації;
- визначити форми і напрямки співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями;
- провести аналіз ключових напрямів співпраці МВФ з Україною;
- прослідити динаміку взаємодії України та Групи Світового банку;
- здійснити аналіз основних напрямів співпраці ЄБРР з Україною;
- провести економетричний аналіз: моделювання та прогноз впливу фінансової допомоги МФО у вигляді кредитів на ВВП України;
- визначити фактори підвищення ефективності та пріоритетні напрямки співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями;
- розкрити проблеми співпраці України з міжнародними валютно-фінансовими організаціями;

– розглянути перспективи співпраці України з міжнародними валютно-фінансовими організаціями.

Об’єктом дослідження є співпраця України з міжнародними фінансовими організаціями.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні положення та науково-практичні рекомендації щодо взаємодії України з МВФ, СБ та ЄБРР.

Теоретико-методологічною базою кваліфікаційної (магістерської) роботи є дослідження українських та зарубіжних науковців стосовно стану і розвитку відносин України та міжнародних фінансово-валютних організацій.

Інформаційну базу становлять статистичні та аналітичні звіти і дані НБУ, Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, статистична звітність міжнародних організацій, офіційних статистичних баз Міжнародного валютного фонду, Світового банку та Європейського банку реконструкції на розвитку.

У даній роботі використовуються такі **методи**: аналізу та синтезу, індукції, статистичні методи, табличні та графічні методи узагальнення та систематизації статистичної інформації, також методи кореляційно-регресійного та трендового аналізу.

Теоретичне та практичне значення мають побудована економічна модель залежності валового внутрішнього продукту України від обсягів фінансової допомоги, а також запропоновані шляхи удосконалення взаємодії України та міжнародних фінансових організацій і її перспективи розвитку.

Наукові результати дослідження:

1. Окреслено сучасні тенденції співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями особливістю якої є збільшення залучення фінансової допомоги у вигляді кредитів на реалізацію короткострокових проєктів; нераціональне залучення і розподіл запозичених коштів в економіку країни; покриття дефіциту доходів країни кредитними коштами, виплата яких потребує отримання нових кредитів тощо;

2. Проведено економіко-математичне моделювання впливу обсягів фінансової допомоги МФО на ВВП України, яке дало змогу визначити, що кредитні надходження від МФО мають обернений вплив на рівень ВВП країни та в результаті проведеного кореляційно-регресійного аналізу було розроблено прогноз ВВП України під впливом надходжень фінансової допомоги на період 2020-2021 рік;

3. Розроблено шляхи розвитку існуючої співпраці України та міжнародних фінансових організацій та окреслено перспективи відносин з новими.

Результати кваліфікаційної магістерської роботи апробовані в фаховому журналі «Економіка і організація управління» №3 (39) 2020.

Кваліфікаційна магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 67 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 80 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ

1.1 Міжнародні валютно-фінансові установи як складова міжнародної фінансової системи

Об'єктивним процесом розвитку світу в останні десятиліття є глобалізація. Відбувається формування нової системи суспільно-економічних відносин, при яких відбувається значне поглиблення політичних, соціально-економічних і культурних зв'язків різних держав. В економічному аспекті глобалізація означає процес формування єдиної світової економіки, єдиного всепланетарного ринку товарів, капіталу і послуг. Загалом саме міжнародні кредити мають позитивний вплив на глобалізацію.

У 80-90-х рр. XX ст. проблема глобалізації стала активно обговорюватися не тільки в науковому, але і в політичному і діловому середовищі. Темою для обговорення ставали такі питання, як багатополлярність і однополлярність світової системи, економічна взаємозалежність країн світу, культурне розмаїття та перспективи розвитку сучасної цивілізації. Глобалізації приділяють значну увагу юристи, економісти, політологи, соціологи, філософи. Вони констатують серйозні зміни, що відбуваються в економічній системі, суспільстві і державі в результаті глобалізації.

Глобалізація світової економіки досліджується вченими різних шкіл і напрямків. Особливий інтерес викликають проблеми розвитку національних господарств окремих країн в умовах світових глобалізаційних процесів. Таким чином, питання впливу глобалізації на економічний розвиток є пріоритетними для більшості держав.

Глобалізація, традиційно розглядалася переважно в аспекті діяльності транснаціональних корпорацій, стрімко переростає в єдність світового ринку і пов'язану з цим інтеграцію національних грошових систем, банківського

сектора, страхових послуг, інвестиційних механізмів і інших елементів, що ще недавно існували в якості внутрішніх фінансових інструментів.

Основними суб'єктами міжнародних економічних відносин є держави та недержавні утворення, такі як фірми, приватні особи, багатонаціональні корпорації, транснаціональні банки, а також міжнародні організації (МО). Особливістю міжнародних організацій як суб'єктів системи міжнародних економічних відносин є те, що вони, поряд із державами, є регуляторами цих відносин. На відміну від державних органів, міжнародні організації виконують регуляторні функції на наднаціональному рівні. Будучи регуляторами, МО значною мірою впливають на розвиток та орієнтацію міжнародних відносин, залучаючи багато країн до упорядкованого процесу взаємодії. Насправді сьогодні у світі майже немає держави, яка б не була членом певної організації; більшість країн є членами кількох організацій одночасно [1].

Міжнародна організація (МО) в широкому розумінні - це міжнародний союз держав, груп чи осіб з різних країн, які спільно реалізують узгоджену програму, діючи на основі певних норм, процедур та поширюючи свою діяльність за межі національних кордонів.

Постійні міжнародні міжурядові організації та неурядові організації з'явилися в другій половині XIX ст. Їх синхронне виникнення було породжене загальними причинами, пов'язаними з особливостями розвитку людського суспільства на тому етапі його розвитку. Потреба у створенні різних форм постійного багатостороннього міжурядового та неурядового співробітництва для вирішення на довготривалій і на багатосторонній основі багатьох проблем, що виходили за рамки відносин між державами, стала реалізовуватися в міру досягнення процесами інтернаціоналізації своєї «критичної маси». Зі створенням міжнародних організацій «став формуватися новий інститут міжнародного спілкування» [2], що перетворився нині в один з системоутворюючих елементів світової політики і міжнародних відносин. За півтора століття створено понад 68 тисяч МО. Найбільш повну інформацію про міжнародні організації має створений в травні 1910 року в Брюсселі Союз

міжнародних асоціацій [3]. Поява і розвиток великого числа МО вимагає свого пояснення і теоретичного узагальнення.

Світова економічна криза 1857 р., викликана надвиробництвом промислових товарів, стала індикатором досягнення високого рівня інтернаціоналізації господарського життя держав. Потреба в усуненні адміністративних та інших перешкод для багатосторонніх торгово-економічних обмінів, у встановленні і підтримці постійних і універсальних правил і норм у цій галузі, створення механізмів вирішення спірних питань, а також підтримці стабільних міжнародно-правових, транспортних, інфраструктурних, поштових, комунікаційних, фінансових та інших взаємин породила в другій половині XIX ст. кодифікацію міжнародного приватного права. Це, в свою чергу, призвело до створення перших постійних міжурядових організацій [4].

Вони виникли в сфері багатосторонніх торгово-економічних відносин і були покликані забезпечити постійне і неупереджене виконання узгоджених адміністративних правил торгово-економічних обмінів між державами. Перші постійні МО отримали назву «адміністративних спілок». Відповідно до Конвенції про судноплавство по Рейну 1831 році була створена Міжнародна центральна комісія судноплавства по Рейну. Паризький мирний договір 1856 р. утворив Європейську Дунайську комісію (ЄДК). У другій половині XIX ст. були засновані міжурядові Міжнародна Санітарна Конвенція (1853), Міжнародний союз для вимірювання землі (1864), Всесвітній телеграфний союз (1865), Всесвітній поштовий союз (1874), Міжнародне бюро мір і ваг (1875), Міжнародний союз для охорони літературної і художньої власності (1886), Міжнародний союз міжнародного транспорту (1890). За даними М. Уоллес і Дж. Зінгера, до початку XX ст. на міжнародній арені функціонувало вже 53 адміністративних союзи [5].

Виникнення постійних МО супроводжувалося появою широкого шлейфу міжнародних неурядових організацій, які стали брати на себе регулювання різноманітних сфер торгово-економічних зв'язків, не

підкріплюючись договорами про міждержавну взаємодію. У їх числі: Міжнародний союз морських страховиків (1874); Міжнародна асоціація торгових марок (1878); Міжнародна федерація землемірів (1878); Комісія зі створення геологічної карти світу (1881); Міжнародний статистичний інститут (1885); Міжнародна асоціація громадського транспорту (1885); Міжнародне бюро митних тарифів (1890); Міжнародна асоціація захисту інтелектуальної власності (1897); Міжнародний комітет страхової медицини (1901); Міжнародне товариство навчання бізнесу (1901); Міжнародна федерація судноплавства (1909) і багато ін.

Перші міжнародні неурядові організації (МНУО) ставили перед собою завдання з розвитку і вдосконалення інфраструктури практичного здійснення торгово-економічних зв'язків між державами. Серед цих МНУО можна назвати: Міжнародну мережу рекламних агентств (1936); Дослідницьку групу з питань європейських міграційних проблем (1952); Асоціацію організаторів торгових виставок (1964); Центр досліджень торгової політики (1968); Суспільство урядових економістів (1970); Північноамериканську асоціацію економіки і фінансів (1971); Скандинавський центр світової торгівлі (1973); Регіональний інформаційний центр текстильної промисловості (1974); Центр статистичних послуг (1982); Систему взаємних обмінів електронними даними в торгівлі (1987); Міжнародний комітет ділового співробітництва (1995); Рада з торгівлі та інвестицій (1998); Північноамериканський форум по інтеграції (2002) і ін [6].

Потужний імпульс створенню національних і міжнародних неурядових організацій було дано промисловою революцією, яка призвела до стрімкого розвитку капіталістичних відносин. Найактивніша стадія розвитку капіталізму супроводжувалася інтенсифікацією виробничих процесів, збільшенням тривалості робочого дня, розширенням застосуванням жіночої і дитячої праці, економією на санітарних умовах на підприємствах, високою смертністю фабричних робітників, їх жахливими житловими умовами. Поширення цих соціально-економічних проблем за кордони окремих країн призвела до появи

регіональних і міжнародних організацій, що мали на меті захищати інтереси всіх соціальних верств суспільства. Крім політичних партій, які стали публічними лобістами групових соціальних і економічних інтересів різних груп населення, почали створюватися різного роду неурядові організації громадянського суспільства, які взяли на себе забезпечення більшості необхідних суспільних функцій. Інтернаціоналізація цих процесів супроводжувалася організаційним оформленням міжнародних структур, що представляють інтереси нових соціальних верств суспільства. В кінці XIX – початку XX ст. були створені Міжнародне товариство робітників – І Інтернаціонал (1864), Міжнародний соціалістичний інтернаціонал жінок (1907), Комуністичний інтернаціонал (1919), Червоний профінтерн (1921), Комуністичний інтернаціонал молоді (1919), Робочий соціалістичний інтернаціонал (1923), який став надалі Соціалістичним інтернаціоналом, а також МНУО інших політичних течій. Виник також Міжнародний антикомуністичний союз.

Потреба в захисті соціально-економічних і політичних прав найманих працівників знайшли вираз в створенні постійних МО, що будувалися по виробничо-професійною ознакою. Були засновані: Міжнародна федерація робітників-табачників (1886); Міжнародна федерація гірників (1890); Міжнародна федерація металістів (1893); Загальний союз робітників-гранильників алмазів (1905); Міжнародна федерація профспілок трудящих хімічної промисловості, енергетики і некваліфікованих робітників (1907); Міжнародна федерація асоціацій трудящих харчової промисловості та суміжних галузей (1920); Всесвітня конфедерація праці (1920); Міжнародне об'єднання працівників пошти, телеграфу і телефону (1920); Міжнародна професійна федерація профспілок сільськогосподарських трудящих (1921); Міжнародна федерація вільних профспілок вчителів (1928); Міжнародна федерація жінок юридичних професій (1928) і т.д. [3].

З'явилася велика кількість міжнародних організацій, що встали на захист прав жінок: Комітет зв'язку міжнародних жіночих організацій, Інтернаціонал

відкритих дверей для економічного звільнення жінки-робітниці, Міжнародна федерація жіночих юридичних професій і т.п. [2].

Паралельно з формуванням МНУО найманих промислових і сільськогосподарських робітників з'явилися об'єднання роботодавців і власників: Міжнародний туристичний альянс (1898); Міжнародна федерація землевласників (1921); Міжнародний союз власників власності (1923); Союз постачальників паперу і картону в Європейському економічному співтоваристві (1957); Союз ремісничої промисловості і торгівлі ЄЕС (1959); Спілка власників кафе і дистриб'юторів безалкогольних напоїв ЄЕС (1975); Північноамериканська асоціація економіки і фінансів (1971); Міжнародний комітет за ділове співробітництво (1995) і т.п.

Політичні вимоги свободи совісті та віросповідань поступово набули статусу конституційних норми на території більшості європейських держав. З метою поширення свого ідейного впливу на широкі маси, владна верхівка католицької церкви почала створення світських організацій мирян: католицьких партій, світської католицької преси та світських громадських організацій, багато з яких об'єдналися під загальною назвою Католицька дія [7]. У 1927 р. Ватикан сприяв створенню Міжнародної конференції католицьких організацій, а також Міжнародної конфедерації християнських профспілок [8; 2].

Промислова революція пройшла під егідою бурхливого розвитку науки і техніки, розширення міжнародного науково-технічного співробітництва та формування міжнародних організацій в сферах науки та техніки. У 1862 р. була створена європейська Асоціація по геології, потім міжнародні асоціації з метеорології, хімії та інших галузей науки. У 1919 році з'явився Міжнародний астрономічний союз. Перед цим у 1882–1883 рр. вчені 12 країн провели Міжнародний полярний рік, що був рушійною силою до початку міжнародним програмам досліджень - Міжнародного геофізичного року, Року спокійного сонця і ін. [2]. В кінці XIX - початку XX ст. були засновані такі міжнародні наукові організації, як Асоціація з реформи і кодифікації права народів (1873), що отримала в 1895 р. назву Асоціація міжнародного права, Міжнародна

асоціація академій (1900), Тихоокеанська наукова асоціація (1920), Міжнародний комітет історичних наук (1926) і багато інших [6; 11]. У 1920–1930 рр. з'явилися перші МО в області медицини. У 1921 р. галузеві Міжнародний астрономічний союз, Міжнародний союз по геодезії і геофізики, Союз фізичних товариств об'єдналися в Міжнародний наукову раду, яка в 1931 р. прийняла назву Міжнародна рада наукових союзів [2].

Спостерігалася практика об'єднання зусиль МО та представників МНУО задля підготовки неупереджених експертних висновків, наукових і технічних рекомендацій. Наприклад, 1927 року в міждержавній економічній конференції брали участь делегати і експерти Міжнародної торгової палати. Подібні МНУО внесли величезний вклад в уніфікацію наукової символіки, термінології, знаків, стандартів, а також в створення міжнародних федерацій з різних видів спорту, встановлення в них єдиних міжнародних правил і регулярне проведення Олімпійських ігор. Міжнародні культурні асоціації сприяли поглибленню співпраці в області театру, кінематографа, образотворчого мистецтва, музики [11].

Постійне вдосконалення засобів знищення призвело до кінця XIX в. до лавиноподібного збільшення матеріальних і людських втрат у військових конфліктах і до зростання прагнення народів позбутися цього одвічного прокляття. Ідея миру як вищого блага була концептуально обґрунтована ще на початку XIV ст. італійцем Данте Аліг'єрі. Подальший розвиток ідеї пацифізму отримали в роботах Еразма Роттердамського, Емеріка Крюс, Жан-Жака Руссо, Анрі Клод Сен-Симона, Огюстена Тьєррі, Іммануїла Канта, Йоганна Гердера, Фрідріха фон Гентца та інших [8]. У червні 1842 року в Лондоні відбувся перший міжнародний конгрес миру, далі схожі події пройшли в Брюсселі, Парижі, Франкфурті та Женеві. У 1863 р. був заснований Міжнародний комітет Червоного Хреста, покликаний надавати допомогу людям, які постраждали в результаті збройних конфліктів або стихійних лих в зоні конфліктів.

У 1867 р. в Парижі була створена міжнародна Ліга миру, перетворена пізніше в Суспільство друзів миру і свободи. Виникли міжнародні неурядові організації пацифістського толку - Міжнародне бюро миру (1892), конфесійний пацифістський Міжнародний кооперативний альянс (1895), створений парламентаріями-пацифістами Міжпарламентський союз (1889), Союз проти війни (1914), пацифістський Міжнародний комітет жінок за міцний мир (1915), який після 1919 року став називатися Міжнародною лігою жінок за мир і свободу.

Численні проєкти мирного перебудови життя і руху пацифістів можна вважати своєрідною ідейною і організаційною предтечею появи міждержавних міжнародних організацій - Ліги Націй і Організації Об'єднаних Націй (ООН), об'єктом діяльності яких стали питання війни і миру. Їх створення супроводжувалося появою великої кількості МНУО, які підключилися до зусиль щодо забезпечення міжнародного миру.

Після закінчення Другої світової війни головна відповідальність за підтримання міжнародного миру та безпеки була покладена на Раду Безпеки ООН, якій було покладено повноваження примушувати до миру окремі суверенні держави, які своїми діями ставлять його під загрозу. Установа ООН породила нову хвилю створення численних МО, які зайнялися розвитком різних форм міжнародного співробітництва та зміцненням міжнародного миру і безпеки. Діяльність національних і міжнародних неурядових організацій в сфері підтримки ООН (Фонд підтримки ООН, Міжнародний рух молоді і студентів за Об'єднані Нації і ін.) координує Всесвітня Федерація Асоціацій сприяння ООН (ВФАСООН) [9].

Нарада з безпеки і співробітництва в Європі (1973), в подальшому перетворена в Організацію з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), поклала початок міжнародним організаціям за участю держав, що функціонує на основі консенсусу.

Роль міжнародних організацій в міжнародних відносинах зазнала якісних змін. З допоміжних інструментів для вирішення окремих проблем

взаємодії суверенних держав вони в перетворилися в сегмент міжнародного життя, глибоко інтегрований в систему. Сьогодні МО на постійній основі забезпечують виконання багатьох життєво важливих функцій міжнародного спілкування і співпраці. У цих умовах будь-які спроби побудувати однополярний світ не можуть бути реалізовані на практиці, так як жоден з існуючих центрів сили в світовій політиці не в змозі підкорити своєму політичному керівництву величезний ареал міжнародних відносин, здійснюваних міжнародними міжурядовими і неурядовими організаціями.

1.2 Загальна характеристика міжнародних валютно-фінансових організацій

Міжнародні організації мають різну правову природу і є різними за членським складом. Від універсальних організацій, що займаються питаннями світового значення як підтримання миру і розвиток, до організацій, що займаються режимом судноплавства на міжнародних річках або здійснюють контроль китобійного промислу.

Характерними для міжнародної організації є такі риси [10]:

- участь в об'єднанні різнонаціональних сторін (держав, юридичних чи фізичних осіб, суспільних груп);
- спільні постійні цілі;
- наявність установчого договору (або статуту), що регламентує принципи організації та діяльність утворення;
- постійні інституційні органи, що забезпечують статутну діяльність міжнародної організації;
- рівність учасників об'єднання;
- відповідність цілей діяльності загальновизнаним принципам та міжнародно-правовим нормам.

Слід зазначити, що різні назви міжнародних організацій (ліга, асоціація, союз, фонд, банк тощо) в цілому не впливають на визначення їх статусу.

Детальна типологія міжнародних організацій наведена на рис. 1.1.



Рисунок 1.1 - Типологія міжнародних організацій

Джерело: [12]

Основними критеріями типології міжнародних організацій є:

- членство суб'єктів міжнародних відносин і юридичний статус організації;
- географічне поширення;
- функціональна спрямованість;

- характер діяльності.

Основні функції міжнародних організацій наведені на рис. 1.2.

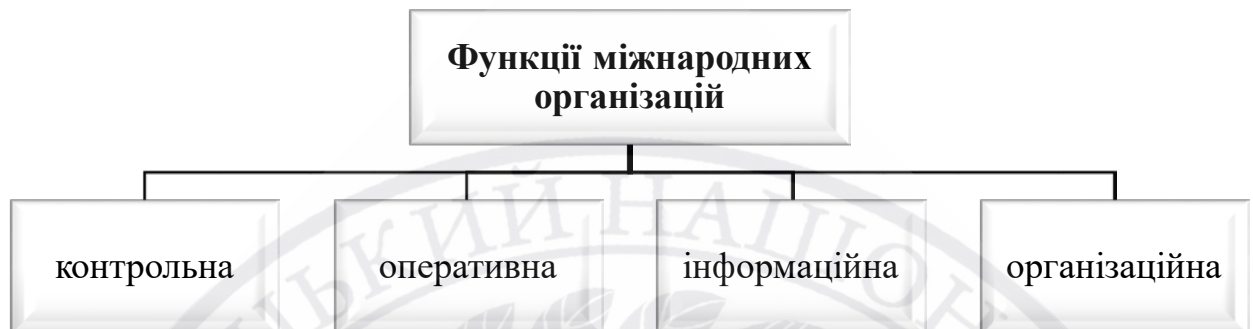


Рисунок 1.2 – Основні функції міжнародних організацій

Джерело: [13]

Контрольна функція, що припускає контроль за втіленням в життя положень міжнародно-правових актів з боку міжнародних організацій, набула особливого значення після Другої світової війни [13].

Оперативна функція – достатньо нова для міжнародних організацій і являє собою особливий спосіб їх діяльності. До оперативних функцій міжурядових організацій належать: операції ООН з підтримки міжнародного миру і безпеки; міжнародні розрахунки (МВФ, Група Світового банку), а також надання технічної, економічної і фінансової допомоги державам, що розвиваються, як з боку ООН, так і її спеціалізованих установ [12].

Інформаційна функція – одна з найстаріших; вона існує з моменту виникнення міжнародних організацій. Будь-яка міжнародна організація поширює інформацію як серед своїх членів, так і на більш широку аудиторію. Окрім цього, міжнародні організації поширюють спеціальні матеріали з актуальних проблем міжнародних відносин у вигляді доповідей, оглядів, щорічників, бюлетенів, довідників тощо [11].

Організаційна функція належить до внутрішньої діяльності міжнародної організації; реалізація цієї функції дає можливість підтримати організацію як самостійний інститут й адаптувати до умов існування, що змінюються [13].

Міжнародна організація – це об'єднання не менше трьох держав, що створюється на основі міжнародного договору для виконання певних цілей, що має систему постійно діючих органів, що володіє міжнародною правосуб'єктністю і заснована відповідно до міжнародного права.

Ознаки міжнародної організації:

- участь суверенних держав;
- договірна основа - полягає в тому, що установчим актом (статутом) міжнародної організації є багатосторонній міжнародний договір, який не тільки встановлює права і обов'язки учасників, а й створює міжнародну організацію;
- наявність певних цілей – так як саме цілі характеризують її правомірність, компетенцію і в цілому характер її внутрішній організаційний механізм;
- міжнародна правосуб'єктність організації, яка проявляється в міжнародних обов'язках і здатності набувати такі через свої дії;
- система постійно діючих органів;
- установа відповідно до міжнародного права - означає правомірний характер міжнародної організації та відповідність Статуту та діяльності загальновизнаним принципам і нормам міжнародного права.

У сучасних міжнародних відносинах діють близько чотирьох тисяч міжнародних організацій, що є однією з організаційно-правових форм співробітництва держав і охоплюють практично всі його аспекти.

Їх можна класифікувати за такими ознаками:

- за статусом учасників – міждержавні та неурядові організації;
- за термінами діяльності, – діють на постійній основі і тимчасово існуючі;
- за відповідністю міжнародному праву - правомірні і протиправні;

- за умовами вступу – відкриті і закриті;
- за сферою діяльності – політичні, економічні і ті, що займаються спеціальними питаннями;
- за суб'єктивно-територіальною ознакою - це універсальні, регіональні та субрегіональні організації;
- за компетенцією – загальної та спеціальної.

Сутність того, що відбувається в міжнародній організації полягає у виявленні інтересів держав членів, їх узгодження, і вироблення на основі цього загальної волі, визначення завдань і шляхів їх вирішення.

Основні фази діяльності організації безпосередньо пов'язані з її функціями:

- регулююча – прийняття рішень, що визначають цілі, принципи і правила поведінки держав-членів;
- контрольна – здійснення контролю за відповідністю поведінки держав, прийнятими рішеннями, принципами і нормам міжнародного права;
- оперативна – досягнення поставлених завдань власними засобами організації.

Функціонування будь-якої міжнародної організації може бути ефективним за умови наявності у неї певних елементів, які отримали назву організаційно-правового механізму.

Організаційно-правовий механізм включає в себе:

1. Організаційна структура міжнародної організації. До її складу входять: вищі, виконавчі, адміністративні органи, комітети і комісії зі спеціальних питань, які діють на постійній або тимчасовій основі.
2. Компетенція міжнародної організації. Діяльність організації носить правомірний характер, якщо вона здійснюється відповідно до її компетенції, яка проявляється в компетенції її органів.

Найстарішою кредитною інституцією регіонального типу є Банк міжнародних розрахунків (БМР). Банк було засновано у ході реалізації плану Юнга після Першої світової війни 20 січня 1930 р. відповідно до міжурядових

угод. Основна мета його створення полягала у врегулюванні проблем платежів Німеччини. Засновниками БМР стали група із шести центральних банків (Бельгії, Великобританії, Німеччини, Італії, Франції та Японії) і група банків США на чолі з Банкірським домом Моргана. За згодою сторін Банк був розташований у Швейцарії, яка надала йому Установчу хартію, але його діяльність регулюється міжнародним правом. Нова міжнародна організація повинна була сприяти співробітництву центральних банків країн-учасниць і надавати додаткові можливості щодо здійснення міжнародних фінансових операцій (стаття 3 першого Статуту). БМР розпочав свою діяльність 17 травня 1930 р. у Базелі. До 1932 р. його учасниками стали ще 19 країн Європи.

«Світовий банк» і «група Світового банку» – це різні терміни, що вживають для позначення певних міжнародних інститутів у їх складі. Так, у Світовий банк входять лише дві міжнародні фінансові інституції: Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) і Міжнародна асоціація розвитку (МАР), співвласниками яких є 187 і 170 країн-членів відповідно [14]. А група Світового банку, окрім зазначених вище установ, об'єднує ще дві фінансові – Міжнародну фінансову корпорацію (МФК) та Багатостороннє агентство з інвестиційних гарантій (БАІГ) й одну нефінансову – Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів (МЦУІС). Усі вони є спеціалізованими установами ООН, що тісно пов'язані, але відрізняються за характером діяльності та впливом на світові економічні відносини.

Світовий банк не є «банком» в звичайному сенсі, оскільки, на відміну від інших подібних фінансових інститутів, створений не для отримання прибутку. Кожна його установа (МБРР і МАР) виконує певну роль у забезпеченні сталого зменшення бідності й в підвищенні рівня життя населення країн з перехідною економікою та країн, що розвиваються, за допомогою надання кредитів (позик), гарантій, грантів, аналітико-консультаційних послуг, технічної допомоги.

Виділено два види кредитів (позик) Світового банку:

- інвестиційні позики для товарів, робіт, послуг, спрямовані на підтримку різнопланових проєктів соціально-економічного розвитку, які розраховані на тривалий строк (5–10 років);
- позики стратегічного розвитку (системні позики) з метою підтримки політики та інституційних реформ, що надаються на коротші терміни (1–3 роки).

Не менш важливою установою для світового економічного простору є Міжнародний валютний фонд, діяльність якого передбачає виконання трьох найважливіших і основних функцій:

- здійснення нагляду за валютною політикою країн-членів;
- реалізація кредитно-фінансової діяльності;
- надання технічної допомоги [15].

Процес нагляду відбувається щорічно, а результати такого нагляду викладаються у щорічних звітах, що публікуються на сайті МВФ, а також у паперовому варіанті у вигляді доповіді. У рамках такої щорічної перевірки стану фінансової сфери виявляються можливі ризики для стабільності міжнародної валютної системи та надаються рекомендації про необхідні коректування глобальної макроекономічної політики [16].

Таким чином, він допомагає міжнародній валютно-фінансовій системі служити її основній меті – сприяти обміну товарами, послугами та капіталом між країнами, підтримуючи тим самим стійке економічне зростання.

МБРР є одним із провідних стратегічних інвесторів для багатьох країн. Особливості діяльності визначають сприяють розбудові світових фінансово-економічних систем на засадах сучасної ринкової економіки. Банк має на меті переважно розв'язання фінансових проблем країн-позичальників, проте він також є ключовим інвестором у критично важливі соціальні та економічні проєкти.

Партнерські відносини з Банком є запорукою зміцнення фінансової стабільності країни, а також її позиції на світовому ринку. Стратегічна значущість цього партнерства визначається об'єктивними умовами її

інтеграції до міжнародного середовища. Поряд із Міжнародним валютним фондом та Європейським банком реконструкції та розвитку рішення МБРР про розвиток або згортання діяльності в межах окремих держав є одним із ключових сигналів для інших інвесторів, що коригує доступ країни до світового ринку капіталів.

1.3 Механізми діяльності міжнародних валютно-фінансових організацій

Утворення міжнародних організацій є об'єктивним наслідком розвитку світового суспільства. Основними факторами, що визначали їх виникнення, є:

- міжнародний розподіл праці,
- міжнародна економічна інтеграція,
- політичні відносини між країнами,
- глобалізація міжнародних відносин.

Міжнародний поділ праці (МПП) спричиняє спеціалізацію окремих країн у виробництві певних товарів і послуг, обміні продуктами і неминуче призводить до міжнародного співробітництва. Зростання міжнародних потоків товарів, послуг та виробничих факторів, що стало особливо помітним з середини ХІХ століття, створило необхідність мати регулятори, які б запобігали хаотичному розвитку процесу, одночасно посилюючи його темп. У ХХ столітті, завдяки науково-технічній революції, процес міжнародного поділу праці стає набагато глибшим. Це поглиблення, зокрема, проявляється у зміщенні акцентів від поділу праці загального типу на часткові та однотипні [14].

Якщо раніше міжнародний поділ праці проявлявся головним чином у формі міжнародної торгівлі, то зараз він все більше охоплює сферу виробництва. Спеціалізація в галузі технологій, операціях, виробництві деталей, агрегатів сприяє формуванню стійких відносин між компаніями різних країн, стимулюючи їх до виробничої кооперації.

Міжнародний розподіл праці на найвищому етапі супроводжується економічною інтеграцією, що особливо очевидно на регіональному рівні. Економічна інтеграція - це процес економічної співпраці, який веде до конвергенції економічних механізмів, набуває форми міжнародних угод і керується міжнародними органами. Внутрішня сутність інтеграції – це процес формування єдиного світового економічного простору, сфери підприємництва, що виходить за рамки національних кордонів і в межах якого створюються загальні економічні, технологічні, правові, соціальні та культурні вимоги до виробничої та комерційної діяльності. Інтеграційні процеси охоплюють насамперед високорозвинені країни з розвиненими взаємними економічними відносинами. Компактне розташування країн одного регіону, загальні історичні, культурні умови дають додатковий поштовх для інтеграції їх у єдиний економічний суб'єкт. Міжнародна економічна інтеграція набула швидких темпів у другій половині ХХ століття. У новому столітті економічна інтеграція поширюється як географічно, охоплюючи все більше країн та регіонів, а особливо в глибину, тягнучи майже всі галузі глобальної економіки - виробництво товарів і послуг, торгівлю, грошово-кредитну сферу, а також інформацію, навколишнє середовище, науку, культуру тощо.

Міжнародна економічна інтеграція розвивається від найпростіших форм і рівнів до більш складних і досконалих, переходячи від одного рівня до вищого. Однак на кожному етапі інтеграції настає момент, коли «природний потік» процесу починає гальмуватися недосконалістю організаційних форм інтеграції або навіть їх відсутністю. Причини цього такі: чисельне зростання та складність міжнародних відносин, які не завжди відповідають масштабам світової економіки; недостатня координація зовнішньої політики держав, які дбають про власні інтереси. За таких обставин виявляється потреба в організаціях, які б розробили "правила" міжнародних відносин, які були б відповідні для кожного ступеня інтеграції.

Дотримання певних правил та принципів міжнародної діяльності, які встановлюються на рівні міжнародних організацій, сприяє вирішенню

конфліктів на шляху інтеграції та дає новий поштовх для її розвитку. Конкретна форма міжнародної організації характеризує кожен рівень інтеграції. Так, на регіональному рівні найпростіша форма організації – зона пільгової торгівлі; вона формується на початкових етапах інтеграції. За найвищий етап інтеграції, який існує нині, відповідає економічний союз.

Міжнародна економічна інтеграція стимулюється розширенням діяльності багатонаціональних корпорацій та транснаціональних банків, що, в свою чергу, є наслідком поглиблення міжнародного розподілу праці. Транснаціональні корпорації (ТНК) та транснаціональні банки (ТНБ) об'єднують міжнародну економіку "у вузли", стаючи її своєрідними "нервовими центрами". Об'єктивно багатонаціональні корпорації сприяють формуванню організаційної структури міжнародних економічних відносин, оскільки вони зосереджують свої регуляторні функції на транснаціональному рівні.

Визначну роль у формуванні міжнародних організацій відіграє політичний фактор. Багато політичних лідерів в історії людства намагалися знайти рішення багатьох політичних проблем на шляху формування альянсів, блоків і пактів. Більшість цих міждержавних утворень мали переважно військову орієнтацію та розпадалися у зв'язку із мінливою політичною ситуацією у світі. І сьогодні є міжнародні організації, що мають оборонний характер (НАТО), або такі, в яких переважають політичні цілі (Рада Європи, Ліга арабських держав). Рада з питань взаємної економічної допомоги, заявивши, що її основною метою є економічна інтеграція соціалістичних країн, тим не менше залишається політичною організацією, оскільки інтеграційні процеси там перешкоджали неринковому характеру економічних відносин у соціалістичній системі.

Тим часом історія знає безліч прикладів збігів політичних та економічних цілей. Так, у 1834 р. було утворено Митний союз, що об'єднав невеликі держави Північної Німеччини; пізніше цей союз став економічною основою для утворення єдиної німецької держави. В даний час відбувається

трансформація суто економічного союзу західних держав ("спільний ринок") в організацію, де політичні функції набувають все більшого значення – Європейський Союз. Часто економічні та політичні цілі інтегруються в саму ідею організації. Так, у 1948 році була заснована Організація європейського економічного співробітництва з метою оптимізації використання американської допомоги для країн Західної Європи згідно з "планом Маршалла". Але не менш важливою метою при цьому було політичне об'єднання цих країн зі США перед комуністичною загрозою в Європі. З 1961 року асоціація називається Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), вона значно розширюється, але органічне переплетення політичних та економічних цілей залишається характерним для цієї організації.

Є приклади, коли цілі заснування організацій спочатку були переважно політичними, але згодом їх функціональна структура була урізноманітнена. Таким чином, Організація Об'єднаних Націй була створена насамперед як добровільне об'єднання країн, які прагнули досягти політичної вигоди: знищення фашизму, мирного співіснування, недискримінації у міжнародних відносинах тощо. Але поступово функції Організації Об'єднаних Націй почали набирати значної ваги, особливо ті з них, які спочатку вважалися, так би мовити, вторинними: економічне співробітництво між країнами, співпраця в екологічній, гуманітарній, науковій та культурній сферах.

Так політичне об'єднання перетворилося на багатофункціональну, універсальну організацію. У цьому випадку воля більшості країн до об'єднання створила сприятливі політичні умови для інтеграційних процесів у глобальному масштабі. Можна згадати попередника ООН, Лігу Націй, яка не змогла досягти своїх цілей через брак політичної волі її членів до співпраці. З цього випливає, що політичний фактор у процесі формування інституціонального середовища міжнародних економічних відносин не лише тісно пов'язаний з економічними чинниками, але за певних обставин може їм передувати.

Серед факторів становлення та розвитку міжнародних організацій в останні роки все більшого значення набувають глобальні проблеми сучасності. Ці питання стосуються всього світу або його значної частини, і їх не може вирішити кожна країна власноруч. Це проблеми: проблема дефіциту природних ресурсів; екологічна проблема; демографічна проблема; проблема роззброєння; харчова проблема та інші.

Природно-ресурсний потенціал нашої планети в цілому досить потужний і далеко не вичерпаний. Але щодо різних видів ресурсів, а також галузей, що їх використовують, ситуація різна. Запаси деяких важливих для людства природних ресурсів обмежені і їх неможливо відтворити. Це стосується насамперед паливно-енергетичних ресурсів, а точніше - викопних видів палива (нафта, газ, вугілля, торф, сланці). Швидкість їх видобутку була високою протягом усього XX століття. Вичерпання запасів нафти і газу може статися протягом декількох десятиліть. По суті, майже всі земельні ресурси, придатні для сільського господарства, вичерпані; більше того, площа придатних земель щороку зменшується через ерозію та засолення. Площа лісів також зменшується, незважаючи на деяке відновлення за допомогою штучних насаджень у Європі та Північній Америці тощо.

Гострота природно-ресурсних проблем полягає в тому, що основна частина корисних копалин, деревини та деяких інших ресурсів споживається не там, де їх видобувають. Промислово розвинені країни споживають 85–90% загального світового споживання більшості видів корисних копалин, хоча їхні власні ресурси становлять менше половини світових запасів корисних копалин.

Таким чином, центральною проблемою використання природних ресурсів є їх справедливий розподіл, що означає не тільки найкраще задоволення потреб у ресурсах, а й недискримінаційні ціни, усунення монополізації виробництва та реалізації найважливіших ресурсів. Досягти справедливого вирішення цього питання, щоб задовольнити власників та користувачів ресурсів суто ринковими методами, дуже важко, а то й

неможливо. Так виникає потреба в регуляторній діяльності міжнародних організацій, які встановлюють "правила гри" в інтересах усіх зацікавлених сторін. Наприклад, Європейський суд встановив особливі відносини з групою асоційованих країн, що розвиваються. Ці відносини фіксуються так званими Ломськими конвенціями і, зокрема, забезпечують постачання сировини в ЄС за вигідними для обох сторін цінами.

Однак поєднувати інтереси власників та споживачів не завжди можливо, особливо якщо мова йде про країни з різним рівнем розвитку. У цьому випадку власники ресурсів (найчастіше – країни, що розвиваються) утворюють міжурядову організацію картельного типу, спрямовану на встановлення "справедливої" ціни на конкретний ресурс. Найяскравішим прикладом такого типу організації є Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК).

Проблема природних ресурсів тісно пов'язана з екологічною проблемою. Швидкість виснаження компонентів довкілля зростає настільки, що екологічні системи (екосистеми) не завжди здатні відновити її динамічний баланс, і це призводить до екологічної кризи і навіть до катастроф. Досить згадати забруднення Великих озер Північної Америки, Дунаю, вимирання Аральського моря, нарешті, Чорнобильську катастрофу та трагедію японської Фукусіми. Забруднення світового океану поширюється, насамперед, нафтою та нафтопродуктами. Швидко скорочується лісова територія в екваторіальних та субекваторіальних регіонах, особливо в районі Амазонки.

Викиди шкідливих речовин у навколишнє середовище у XX столітті стали настільки величезними, що спричинили екологічні зміни глобального масштабу, тобто географічної сфери загалом. Це, насамперед, збільшення викидів діоксиду в атмосферу, створення парникового ефекту та витончення озонового шару. Ці явища можна подолати лише спільними зусиллями багатьох країн. Тому заклики до спільних дій щодо захисту навколишнього середовища лунають дедалі гучніше, особливо у другій половині XX століття. В ООН діє постійна програма досліджень навколишнього середовища (ЮНЕП). Найвпливовіша неурядова організація, яка активно вивчає

екологічні проблеми, - це римський клуб. Крім того, завдання охорони навколишнього середовища міститься в програмах багатьох регіональних міжурядових організацій (ЄС, СНД тощо).

Ще одна глобальна проблема, яка загострюється з середини XX століття, - це швидке зростання світового населення. Якщо на початку століття кількість людей на планеті становила 1,5 мільярда, то в 1950 році – 2,5 мільярда, на початок 2000 року кількість перевищила 6 мільярдів людей. Тобто за першу половину століття населення зросло на 1 млрд, а в другій половині – на 4,5 млрд. У 2015 році населення світу становило 7,4 мільярда, збільшившись приблизно на 87 мільйонів осіб або на 1,19% протягом року, а підрахунки показують, що з кожним роком населення планети буде зростати в геометричній прогресії [14]. Темп приросту населення в цілому високий, але в регіонах дуже нерівномірний. Так, у Західній Європі, Північній Америці, Японії, Австралії, Новій Зеландії (тобто розвинених країнах) у другій половині XX століття населення зросло в 1,5 рази, у Східній Європі та колишньому Радянському Союзі – в 1,6 рази, але в Африці – 3,3, у Латинській Америці – 3, а в Азії - у 2,5 рази. Таким чином, частка країн, що розвиваються, у світовому населенні зростає з 2/3 до 4/5. Високі темпи приросту населення в країнах, що розвиваються, визначаються високим рівнем народжуваності. У той же час для багатьох країн характерна значна смертність та обмежена тривалість життя; у деяких африканських країнах це лише 35-45 років. У найбідніших країнах низький рівень грамотності дорослих та кваліфікація працівників.

В останні десятиліття темпи приросту населення у світі трохи сповільнилися, але це відбувається за рахунок розвинених країн та Східної Європи; у деяких країнах цих регіонів чисельність населення навіть зменшується. Але в країнах, що розвиваються, населення все ще зростає досить швидко, в той же час у багатьох з них приріст населення випереджає зростання ВВП. Це призводить до загострення соціальних проблем. Зокрема, рівень безробіття в країнах, що розвиваються, вищий, ніж у розвинених

країнах. Крім чисто економічних причин, така ситуація спричиняє високу частку молодого, працездатного населення саме в найбідніших країнах.

Це об'єктивно мотивує прагнення до міграції з бідних країн до багатих. Але на шляху міграційних потоків уряди розвинених країн створюють багато перешкод для запобігання надмірній конкуренції за робітників у своїх країнах та уникнення небажаних змін у етнічній структурі населення. Таким чином, глобальні демографічні процеси потребують ретельного, всебічного регулювання на міждержавному рівні. Найбільшу увагу демографічним проблемам приділяє ООН. Тут була створена спеціальна функціональна комісія з питань народонаселення та розвитку. Крім того, в ООН є кілька фондів, центрів та агентств, що займаються різними аспектами демографічних процесів: Фонд народонаселення ООН (ЮНФПА), Програма Організації Об'єднаних Націй з населених пунктів (ООН-Хабітат), Фонд дитячих надзвичайних ситуацій ООН (ЮНІСЕФ) і інші. Демографічні питання також зосереджуються у Всесвітній організації охорони здоров'я (ВООЗ).

Для багатьох країн першочерговою проблемою залишається проблема харчування. Низький рівень продуктивності, брак коштів, дефіцит ріллі, відносно перенаселення призводить до хронічного недоїдання або навіть голоду мільйонів людей у світі. Наприкінці XX століття їх кількість становила 750 мільйонів чоловік. І перспективи в цьому відношенні на найближчі роки не дуже обнадійливі. В останнє десятиліття XX століття споживання пшениці на душу населення у світі впало на 10%. Починаючи з 70-х років XX століття, виробництво продуктів харчування на душу населення в Африці щорічно зменшується на 1% [18]. За останні 30 років минулого століття середній показник ВВП на душу населення в найменш розвинених країнах зменшився на 5%, а в таких країнах, як Гаїті, Мадагаскар, Нігер, реальний ВВП зменшився на 40-50% [19]. Якщо середній показник ВВП на душу населення у світі на початку століття становив 7900 доларів, то в Сомалі він становив лише 600 доларів, Сьєрра-Леоне - 500 доларів, Афганістані - 700 доларів, Бурунді - \$ 500.

За цих умов необхідні об'єднані зусилля всіх країн світу, щоб допомогти найслабшим країнам. Безперечно можна констатувати, що продовольча допомога міжнародної спільноти до країн Сахельської зони (Північна савана) та Східної Африки у 70-80 роках минулого століття врятувала мільйони людей від голоду. А найефективніша допомога в продовольстві здійснюється спеціалізованими організаціями системи ООН. Це – Продовольча та сільськогосподарська організація (ФАО), Всесвітня продовольча програма (ВПП) та інші.

Вищезазначені фактори діють разом, взаємодіють та підсилюють один одного, вимагаючи від міжнародного співтовариства скоординованої співпраці. Найважливішою, загальною передумовою формування міжнародних організацій є інтернаціоналізація економічних відносин та поява світової економіки. Світове господарство можна визначити як систему національних економік світу, пов'язаних через мобільні фактори виробництва. На основі цього формується міжнародна економіка, поглиблюються міжнародні економічні відносини.

Інтернаціоналізація світової економіки – це сукупність міжнародних відносин, заснованих на інтернаціоналізації виробництва, що формується міжнародною соціалізацією виробництва в процесі міжнародного поділу праці. З другої половини XX століття інтернаціоналізація світової економіки все більше виражається в міжнародній економічній інтеграції.

Однак, як ми вже знаємо, інтеграцію можна ефективно розширити лише тоді, коли вона буде посилена колективною політичною волею учасників цього процесу. Таким чином, інтернаціоналізація світової економіки супроводжується також політичними актами, серед яких чільне місце займає формування міжнародних організацій.

РОЗДІЛ 2

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА УКРАЇНСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

2.1 Аналіз ключових напрямів співпраці МВФ з Україною

На міжнародному валютно-фінансовому ринку Україна активно співпрацює із провідними міжнародними фінансовими організаціями, такими як:

1. Світовий банк (об'єднання п'яти інституцій, провідною з яких є Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР)).
2. Міжнародний валютний фонд.
3. Європейський банк реконструкції та розвитку.
4. Північний інвестиційний банк.
5. Чорноморський банк торгівлі та розвитку.
6. Північний інвестиційний банк.
7. Європейський інвестиційний банк.
8. Північний інвестиційний банк.
9. Північна екологічна фінансова корпорація [60].

Відносини України з міжнародними фінансовими організаціями юридично регламентуються нормативно-правовими актами, меморандумами, програмами, стратегіями розвитку та угодами.

Найбільшим кредитором України з-поміж інших провідних міжнародних фінансових інституцій є Міжнародний валютний фонд (МВФ). Розпорядником фінансових ресурсів, наданих МВФ, є НБУ. Міжнародний валютний фонд – невелика організація, яка нараховує близько 200 службовців та не має філій. Основний офіс знаходиться в Вашингтоні, де і працює більша кількість службовців. Крім того, є три офіси в Нью-Йорку (ООН), Женеві та Парижі [20].

За своєю діяльністю МВФ більше нагадує кредитну спілку, чії члени мають доступ до ресурсного фонду, який створений з метою допомоги, необхідної для боротьби з кризою.

Міжнародний валютний фонд (МВФ) займає провідну позицію серед міжнародних організацій, як провідна установа, що сприяє міжнародній економічній та фінансовій стабільності. Проте варто зазначити, що МВФ не повинен зосереджуватися лише на членах з низьким рівнем доходу та на викликах глобальної бідності, а також виключно на міжнародних фінансових кризах, що зачіпають невелику групу вразливих країн з економікою, що розвивається [21].

Однією з особливостей діяльності МВФ є той факт, що незалежно від того, чи є країна-член багатою, чи бідною, вона усе одно має право на фінансову допомогу. Наприклад, країни з високим рівнем корупції усе одно можуть сподіватись на допомогу МВФ [22]. Кожна країна, яка відчуває брак валюти для обміну, є членом МВФ і не в змозі виконувати свої зобов'язання перед партнерами, має тимчасовий доступ до фонду фінансових ресурсів МВФ. Вирішення даної проблеми кваліфікується як збалансування проблеми виплат.

МВФ відіграє важливу роль у міжнародній валютній системі. З цією метою Фонд працює над полегшенням процесу реформ у багатьох областях. Для того, щоб ефективно просувати добре функціонуючу міжнародну валютну систему, звичайного управління недостатньо. МВФ також повинен мати належний набір інструментів. Фонд спирається на використання трьох основних інструментів: спостереження, кредитування та технічної допомоги [23].

Свою діяльність МВФ здійснює за допомогою 4 стратегій (механізмів):

1. Резервна частка. Суть даної стратегії полягає в тому, що країна, що хоче отримати кредит від МВФ отримує частку, яка перевищує величину квоти даної держави над сумою, що знаходиться на рахунку Фонду національної валюти даної держави. При цьому, якщо МВФ використовує частину національної валюти даної держави для надання кредиту іншим країнам-членам, то резервна частка збільшується.

2. Кредитні частки. У разі якщо країна-член МВФ хоче отримати кошти понад розмір резервної частки, то кошти в іноземній валюті поділяються на 4 кредитні частки, що становлять 25% від квоти. При цьому гранична сума кредиту, що держава-член МВФ може отримати, знаходиться на рівні 125% від її квоти. Проте угода дозволяє призупиняти дані обмеження.

3. Домовленості про резервні кредити стенд-бай

Дана стратегія виникла у 1952 році. Її сутність полягає в тому, що в межах певної суми і протягом строку дії угоди, країна-член МВФ може за дотримання певних умов безперешкодно отримувати від МВФ іноземну валюту в обмін на національну. Така практика надання кредитів являє собою відкриття кредитної лінії.

4. Механізм розширеного кредитування

Дана стратегія виникла у 1974 році і являє собою механізм надання кредитів на більш тривалий строк та в більших обсягах.

Головна мета кредитів «стенд-бай» і розширених кредитів полягає у сприянні країнам-позичальникам реалізувати розроблені макроекономічні стабілізаційні програми або структурні реформи.

МВФ вимагає від держави-позичальника виконання певних умов, до того ж, їх жорсткість збільшується поступово з переходом від однієї кредитної частки до іншої. Деякі умови необхідно виконати до моменту отримання кредиту. Зобов'язання країни-позичальника передбачають проведення нею відповідних фінансово-економічних заходів, фіксуються в Листі про наміри або Меморандумі про економічну і фінансову політику, які подаються до МВФ. Процес виконання зобов'язань країною, яка отримала кредит, контролюється шляхом періодичної оцінки передбачених домовленістю спеціальних цільових критеріїв реалізації.

Якщо МВФ прийме рішення, що країна використовує кредит не за призначенням, не виконує взятих на себе зобов'язань, то в цьому випадку Фонд має право обмежити її кредитування або відмовити в наданні наступного

траншу. Таким чином, цей механізм дозволяє МВФ здійснювати економічний тиск на країни-позичальники.

Кредити МВФ надаються Україні у разі виконання українською стороною низки критеріїв ефективності, зокрема: дотримання рівня чистих міжнародних резервів НБУ, відповідних монетарних показників та дефіциту бюджету, досягнення макроекономічної стабільності розвитку, проведення реформ у економічній та політичній сферах тощо.

За роки співробітництва з МВФ (1994–30.09.2020 рр.) Україна отримала близько 23,9 млрд СПЗ, що складає майже 35 млрд дол. США кредитних коштів [24]. В різні роки Україна запозичила різну кількість кредитних коштів в залежності від тенденцій фінансів країни та нагальних завдань, діаграму наведено на рис. 2.1.

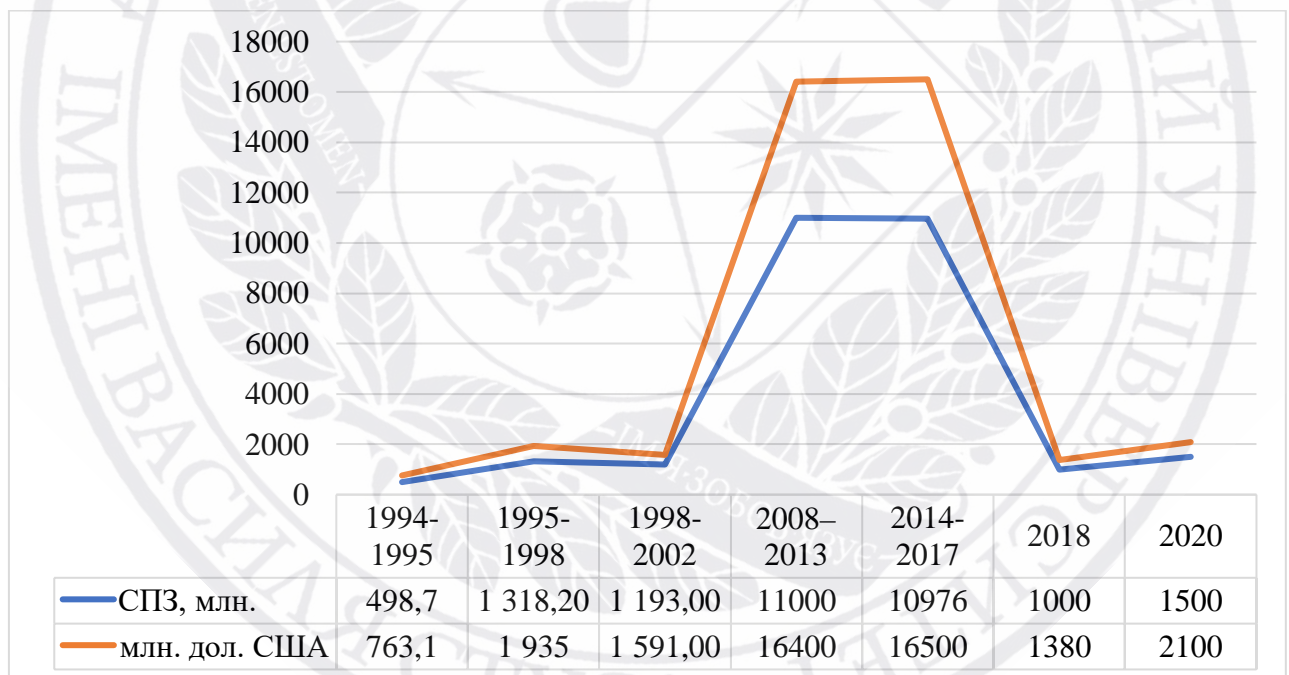


Рисунок 2.1 – Динаміка запозичення коштів МВФ за 1994-2020 рр.

Джерело: складено автором на основі [24]

Як бачимо з рисунку рекордну кількість коштів Україна отримала від МВФ у період 2008 -2017 рр. Проте варто зазначити що статистика по рокам дещо відрізняється від збірної статистики по періоду. Так у 2005–2008 роках

був під девізом тодішнього президента України «В майбутнє-без боргів», що переніс відносини країни з організацією на площину безкредитних відносин – узгодження макроекономічної політики тенденціям та прогнозам змін світової кон'юктури, з динамікою та напрямками світових фінансових та інвестиційних потоків, започатковано координацію у сфері валютної політики.

Співпраця України та МВФ починалась за умов кваліфікованого управління в умовах ринку. Консультантами МВФ було розроблено низку вимог, які стосувалися лібералізації валютного курсу та цін, що створило умови для нарощення імпортозалежності національної економіки в довгостроковій перспективі. Саме під тиском МВФ та вимогою пом'якшення торгового режиму в Україну ринув потік імпортованих товарів, що призвело до втрати конкурентоспроможності національного виробника. На ряду зі стимулюванням експорту сировини дані зміни привели нашу країну до статусу неконкурентоспроможного виробника і сировинного постачальника [25].

Ще одним руйнівною вимогою МВФ стала рекомендація щодо проведення приватизації та створення ринку землі. На той час Україна не мала розвиненої законодавчої бази та судової системи, яка могла б забезпечити виконання приватизації найбільш прозоро та чесно. Таким чином основні потужні підприємства України, які створювали значну частку доданої вартості, були занедбані та знищені новими власниками, які отримали право управління шляхом нечесної і непідконтрольної приватизації.

В 2002 році після невиконання Україною вимог МВФ жодних кредитних коштів не було направлено в економіку країни. Саме тоді почався шестирічний період консультативно-інформаційної співпраці між Україною та МВФ [25].

У часи відомої всім повномасштабної кризи на світових фінансових ринках та їх впливу на економіку України, наша країна подала заявку на затвердження нової програми співробітництва «Stand-by» та 5 листопада 2008 року в МВФ було затверджено надання фінансування у рамках дворічної програми загальним обсягом в 802% від квоти України в МВФ, або ж 16,4 млрд. дол. США. Після чого перший транш (3 млрд. СПЗ) був в

терміновому порядку зарахований до золотовалютних резервів Національного банку України. У рамках програми Stand-by 2008 року Україна залучила до національної фінансової системи три транші загальним обсягом 7 млрд. СПЗ (10,6 млрд. дол. США). Частина другого траншу у розмірі 1,5 млрд. дол. США та третій транш у повному обсязі були спрямовані безпосередньо до Державного бюджету України.

28 липня 2010 року Рада директорів МВФ ухвалила оновлену програму «Stand-by» на загальну суму 10 млрд. СПЗ (15,1 млрд. дол. США), строком на 2,5 роки, попередньо скасувавши аналогічну програму 2008 року. Тоді в Україну так і не надійшли останні транші передбачені цією програмою загальною сумою 4 млрд. СПЗ).

В рамках Stand-by 2010 Україна отримала два транші фінансової допомоги, перший обсягом 1,250 млрд. СПЗ (близько 1,89 млрд. дол. США); другий обсягом 1 млрд. СПЗ (близько 1,5 млрд. дол. США). Частина коштів, що надійшли за цією Програмою – 2 млрд. дол. США надійшла знову ж таки на підтримку державного бюджету. Надання подальших траншів не відбулося через невиконання Урядом України умов програми співробітництва з МВФ [24].

В кризовий період 2008-2009 років було сформовано нову програму співробітництва, головною умовою якої була жорстка монетарна політика, запровадження вільно плаваючого курсу та перехід до інфляційного таргетування. Такі вимоги не враховували особливості національної економіки, її структурних дисбалансів та механізмів ціноутворення. Як наслідок Україна отримала девальвацію, після спроби запровадження вільно плаваючого валютного курсу. Така ж ситуація повторилася і в кризові 2014–2016 роки [26].

При запровадженні нової програми фінансування МВФ не врахувало залежності української економіки від світових цін на метали та сировину. Саме залежність доходів України від зниження індексу цін на метали спровокувало збільшення дефіциту бюджету, а за умов провадження вільно плаваючого

валютного курсу почалась тенденція девальвації гривні. Це призвело в кінцевому підсумку до збільшення інфляції (рис. 2.2).

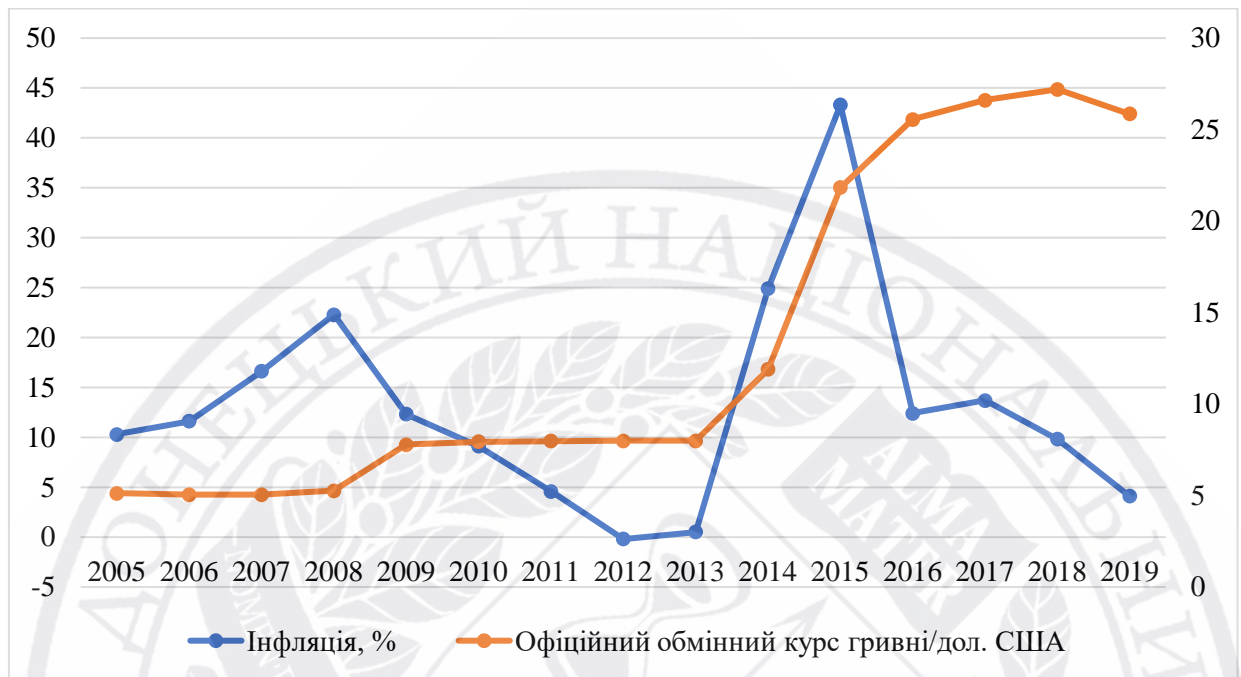


Рисунок 2.2 - Динаміка інфляції та валютного курсу в Україні
у 2005–2016 роках

Джерело: складено автором на основі [42]

Тобто під чітким керівництвом МВФ у кризовий період Україна мала навпаки погіршення стану економіки через неврахування непрямих чинників, які вплинули на девальваційні та інфляційні показники. Лише 2016 року спостерігається позитивний ефекти від вільно плаваючого курсу, адже інфляція почала поступово зменшуватися, а обмінний курс гривні до долара стабілізувався на приблизно одному рівні.

В Україні майже цільовим напрямком залучення кредитів МВФ є надання кредитів Міністерству фінансів України для обслуговування зовнішнього боргу, фінансування дефіцитів платіжного та торговельного балансів, а також перекриття дефіциту бюджету. Проте в кризові часи фінансова допомога міжнародних організацій, зокрема позики МВФ, що забезпечили зростання валютних резервів НБУ, дозволила підтримувати

стабільність національної валюти, успішно провести грошову реформу, ввести з часом повну конвертованість гривні за поточними операціями [26].

Щоб зрозуміти економічний ефект від залучення кредитних коштів МВФ варто проаналізувати зміну державного дефіциту у порівнянні з наданими кредитами МВФ, адже це одна з головних вимог співпраці у всі роки взаємодії країни з організацією, та рівнем ВВП країни (рис. 2.3).

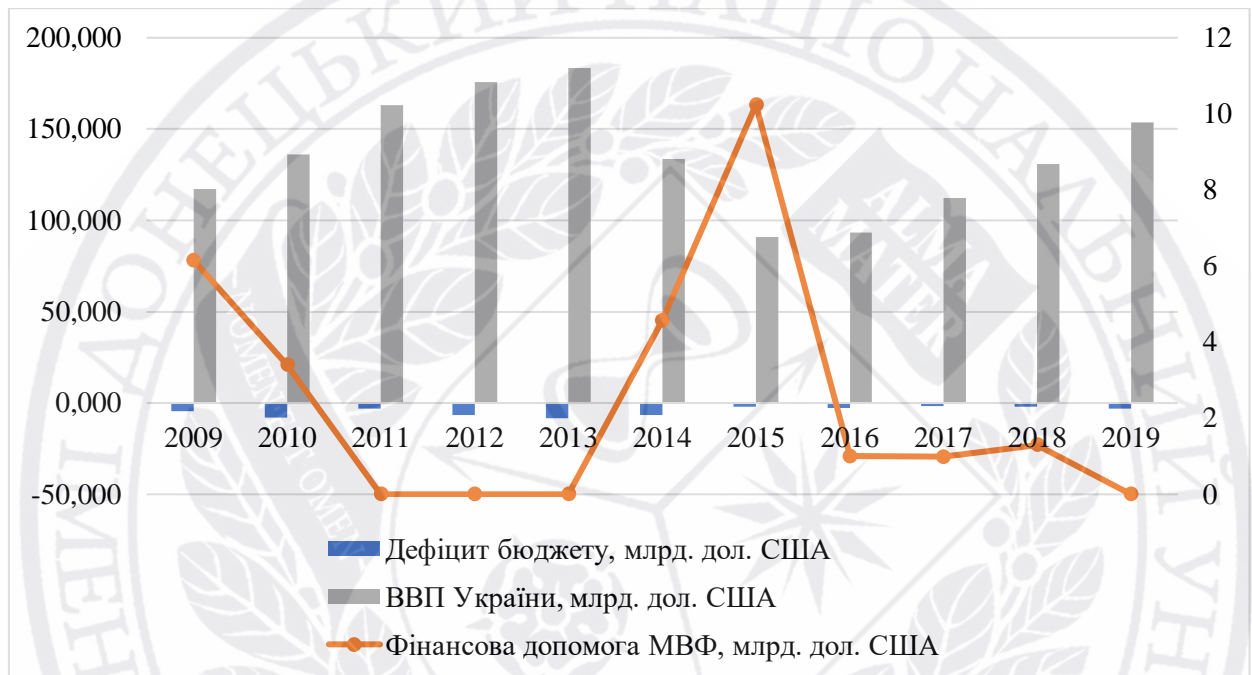


Рисунок 2.3 – Порівняння обсягів ВВП України, дефіциту бюджету та фінансової допомоги МВФ

Джерело: складено автором [42]

Дійсно зменшення дефіциту бюджету мало місце в роки, коли Україна отримувала фінансову допомогу від МВФ. Це можна пояснити тим, що кошти МВФ в основному спрямовувалися на фінансування дефіциту та покриття зовнішніх боргів. Проте економічний ефект можна спостерігати по динаміці рівня ВВП. В 2015 році, коли Україна залучила найбільшу кількість кредитних коштів Фонду, спостерігається різкий спад ВВП і зменшення дефіциту бюджету. Що ще раз доводить виявлену тенденцію до покращення одного

показника інструментами МВФ, але погіршенню іншого, як в ситуації з інфляцією та обмінним курсом.

Вже в 2020 році Україна отримала 2,1 млрд. дол. США знову ж таки на покриття дефіциту бюджету та боротьбу з пандемією. Планувалося, що за переглядами програми у грудні, будуть затверджені і інші транші, проте нестабільна ситуація у Національному банку України, а також у Конституційному суді, є причиною недовіри у політичну стабільність України та незалежність фінансового сектору від політичного та урядового тиску. Тому наразі в МВФ не коментують подальшу співпрацю фонду та України. Така ситуація може негативно вплинути на імідж країни на міжнародному, а також на неспроможність перекрити бюджетний дефіцит.

Для України таке заморожування відносин з МВФ може також вплинути на рішення про фінансування інших організацій, наприклад Світового банку та Європейського банку реконструкції та розвитку. Саме на рішення МВФ орієнтуються також і інші зовнішні інвестори. Тому без МВФ знайти та отримати кошти для покриття дефіциту бюджету буде досить складно[27].

Впродовж останніх 20 років кредити МВФ допомагали розв'язувати численні проблеми макроекономічної нестабільності та забезпечували макроекономічне зростання, підтримували стабілізацію банківського сектору, фінансування імпорту і забезпечення внутрішнього ринку необхідними товарами. Окрім того, кредити, надані МВФ, а отже і позитивна оцінка платоспроможності, виступали показником для початку співпраці з іншими міжнародними фінансовими організаціями та приватними зовнішніми інвесторами.

Однак з іншого боку, існують ризики появи негативних результатів співпраці України з МВФ, а саме: загроза фінансовій безпеці держави, перетворення фінансової системи України на валютно залежну систему від позик МВФ, значне зростання державного боргу, неспроможність сформувати засади довгострокової конкурентоспроможності національної економіки, загроза суверенітету держави[27].

Лише ефективне використання кредитних коштів МВФ, отриманих Україною у попередні роки та проведення в державі економічних реформ більш швидкими темпами, дає можливість обґрунтувати доцільність залучення цих кредитів та знівелює кредитні ризики, які при цьому виникали.

Враховуючи викладене, можна побачити, що не дивлячись на наявні позитивні приклади взаємодії з Міжнародним валютним фондом та перспективи розвитку двостороннього партнерства у грошово-кредитній сфері, таке співробітництво може бути небезпечним для економіки держави у випадку відсутності чіткої стратегії економічного розвитку держави, реалізація якої не дозволить перетворити Україну на сховище сировинних ресурсів, позбавлене науково-промислового потенціалу та соціально-економічних благ.

Також, при плануванні співробітництва з Міжнародним валютним фондом слід враховувати наявні структурні проблеми економіки держави, з метою вирішення яких й необхідно розробляти подальші кроки щодо співпраці зі вказаною фінансовою інституцією.

Так, за даними Міністерства економіки України [28], з яких виходили при випрацюванні програми співробітництва, такими проблемами, що можна поділити на окремі групи, є наступні:

1) Проблеми державного регулювання:

1.1. Надмірне податкове навантаження, що перевищує реальні можливості економіки, та робить несприятливим режим ведення підприємницької діяльності.

1.2. Непрозора система формування тарифів на природні монополії та інфраструктурні послуги, які впливають на ціноутворення в інших галузях економіки.

1.3. Незабезпечення покриття цінами та тарифами економічно обґрунтованих витрат на виробництво продукції, надання послуг та інвестиційної складової у галузях, де використовується державне регулювання цін.

1.4. Низька ефективність державної підтримки національної економіки.

1.5. Неефективність державного апарату та непрозорість ухвалення рішень державними органами.

2) Системні (або комплексні)

1.1. Висока вартість кредитних ресурсів.

1.2. Висока енергоємність виробництва та споживання енергоресурсів, значна частка яких є імпортованими.

1.3. Погіршення умов розвитку кластерної кооперації між виробництвами у країні.

1.4. Низький рівень інноваційної активності господарюючих суб'єктів.

1.5. Недостатня розвиненість малого та середнього підприємництва.

Окрім того, слід зважати на особливості державного режиму управління, нормативно-правової бази та геополітичного становища нашої держави, з метою уникнення системних помилок у проведенні трансформаційних заходів, найбільш типові з яких були згадані, зокрема, Дж. Стігліцем [29].

Основними проблемами, які висвітлювалися науковцями у сфері співробітництва України з МВФ, були ті, що пов'язані саме з питанням неефективного і нераціонального залучення в економіку коштів, отриманих Україною від МВФ. Адже, на даний момент, фінансова допомога від МВФ спрямовувалась лише на покриття численних зовнішніх боргів України та виплат по їх обслуговуванню, замість того, щоб залучити ці кошти, як ресурс для реалізації певної економічно вигідної довгострокової програми.

Зокрема, до числа негативних проявів співробітництва входять:

- зростання зовнішнього боргу України на тлі значного спаду виробництва, що впливає на зовнішньополітичну кон'юнктуру, роблячи нашу державу залежною від Фонду;

- втручання країн, що мають істотну долю у Фонді (США, наприклад, є єдиною країною, що має одноособове право вето), до внутрішніх справ нашої держави, зокрема, шляхом надання підтримки окремим політичним силам;

- викривлення структури виробництва внаслідок нерівномірного розподілу запозичених коштів серед галузей реального сектору економіки.

При цьому, звертаючи увагу на вже існуючий досвід інших країн співробітництва з Міжнародним валютним фондом, свідчить про те, що за чіткої і збалансованої реалізації політики держави, співпраця з Фондом може сприяти оновленню механізмів державного управління, забезпеченню макроекономічної та фінансової стабільності, створення умов для економічного зростання за обмежених ресурсів [30].

Останнім часом є два цікаві тренди. МВФ набагато ширше почав підходити взагалі до проблематики стабільності національних економік. Це вже більш широкий інституціональний підхід, який передбачає інституційну реформу. А не просто отримайте кредит і виконуйте стандартні вимоги. Другий момент – внутрішній. Гроші МВФ – це «страхова подушка». Стосовно України може бути сформовано специфічну політику, яка може враховувати наші специфічні необхідності.

Тому, головною задачею під час відпрацювання методики покращення стану співробітництва України з Міжнародним валютним фондом, є оновлення стратегічної мети такого співробітництва, формування чіткого уявлення щодо напрямів та способів використання коштів, що залучаються, у відповідності з постійними змінами кон'юнктури країни та її фінансових та організаційних можливостей.

Отже, виходячи з зазначеного вище, можна побачити такі тенденції співпраці України та МВФ як: залучення кредитних коштів для покриття дефіциту бюджету, виплати зовнішніх боргів та коштів за їх обслуговування; зменшення залучення кредитних коштів порівняно з кризовими періодами 2008 та 2014 років; неврахування в вимогах до України всіх чинників впливу для успішної реалізації цих вимог; проведення реформування та змін у державному управлінні відповідно до вимог МВФ для отримання нових траншів, таке реформування позитивний та негативний вплив на розвиток країни та стан її економіки; невизначеність подальшого вектору співпраці

через нестабільну політичну ситуацію в країні та недовіру до прозорості фінансового сектору; висока залежність від сприятливого відношення МВФ до України з огляду на інвестиційну привабливість для інших організацій; наразі гроші МВФ є свого роду страхуванням нашої платоспроможності і показником позитивних економічних зрушень для інших фінансових інститутів.

2.2 Динаміка взаємодії України та Групи Світового банку

Не менш важливим і потужним кредитором України є Світовий банк, співробітництво з яким здійснюється на основі сформованої у 2017 році «Стратегії партнерства на 2017–2021 роки». Концепція сприяє досягненню Україною подальшого поступу в забезпеченні сталого та інклюзивного відновлення економіки на основі програми, що має на меті забезпечення функціонування ринків, створення умов для забезпечення фіскальної та фінансової стабільності, а також підвищення якості надання послуг. Ця програма відповідає подвійній меті Світового банку, що передбачає ліквідацію крайньої бідності та сприяння спільному добробуту.

Упродовж 1994–2020 рр. Світовий банк затвердив для України 70 проєктів і програм загальним обсягом майже 14 млрд.дол. США. Крім того, загальна сума позик станом на 2020 рік складає 2,79 млрд. дол. США, включаючи 148 мільйонів доларів США фінансування Фонду чистих технологій (CTF) [32].

Станом на 01 жовтня 2020 р. на стадії реалізації знаходиться 10 інвестиційних проєктів та 1 системний проєкт на суму 2 793,04 млн дол. США, вибірка коштів позик за якими складає 1 275,81 млн дол. США (45,68 % загальної суми позик) [33].

Актуальні проєкти наразі вирішують низку важливих питань для населення та розвитку нашої країни. Найбільша питома вага позикових коштів йде на покращення автомобільних доріг та безпеки руху – це 450 млн. дол.

США. Дані кошти мають бути залучені до липня 2021 року, наразі відсоток залучення складає 95,2%. Детальна інформація по кожному проєкту наведена у таблиці 2.1 та на рис. 2.4.

Таблиця 2.1 – Вибірка проєктів Світового банку в Україні станом на жовтень 2020 року

Назва позики	Сума, млн. дол.США	Всього вибрано	Вибрано %	Всього не вибрано	Планове закриття
Покращення автомобільних доріг та безпеки руху	450	428,21	95,2	21,79	2021р.
Модернізації системи національної підтримки населення	300	163,26	54,4	136,74	2023р.
Розвиток міської інфраструктури	277,096	95,52	37,6	181,58	2022р.
Підвищення енергоефективності	160	81,17	50,7	78,83	2020р.
Прискорення приватних інвестицій в с/г	200	0,50	0,30	199,50	2025р.
Доступ до довготермінового фінансування	150	62,62	41,7	87,38	2022р.

Джерело: складено автором на основі [32]

Наступним за масштабністю є проєкт модернізації системи національної підтримки населення – 300 млн. дол. США, з них країна вже використала 163,26 млн. дол. США (54.4%). До травня 2023 року потрібно використати 136,74 млн. дол. США та завершити проєкт.

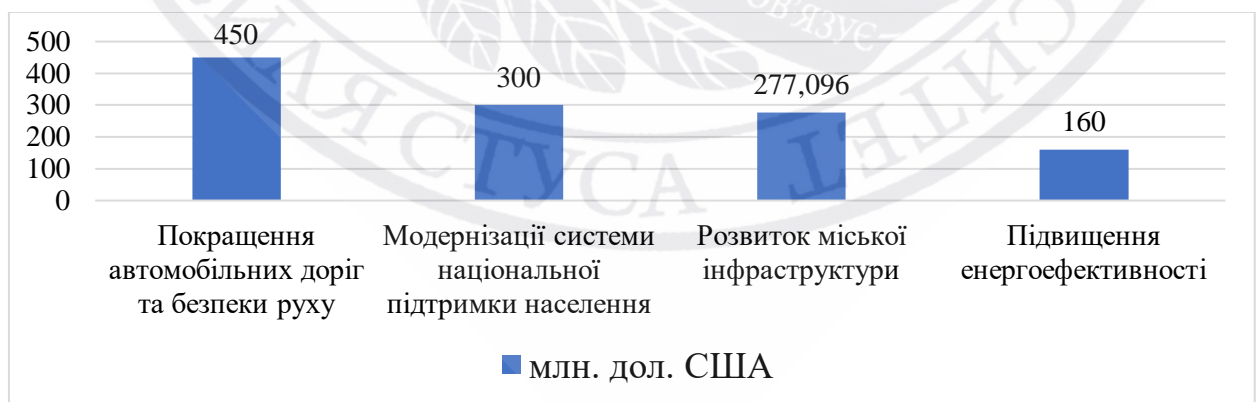


Рисунок 2.4 – Найбільші проєкти Світового банку та України, що діють у 2020 році

Джерело: складено автором на основі [32]

Проекти Світового Банку реалізуються у різних сферах господарювання країни, а саме: соціальному, фінансовому транспортному та державному секторах, електроенергетиці, муніципальній інфраструктурі та агропромисловому комплексі (рис. 2.5). Найбільше проєктів стосується уряду та державних структур – 33 проєкти; 21 проєкт впроваджений у сфері енергетики; 17 проєктів – у банківській сфері; 17 – у секторі виробництва, торгівлі та надання послуг.

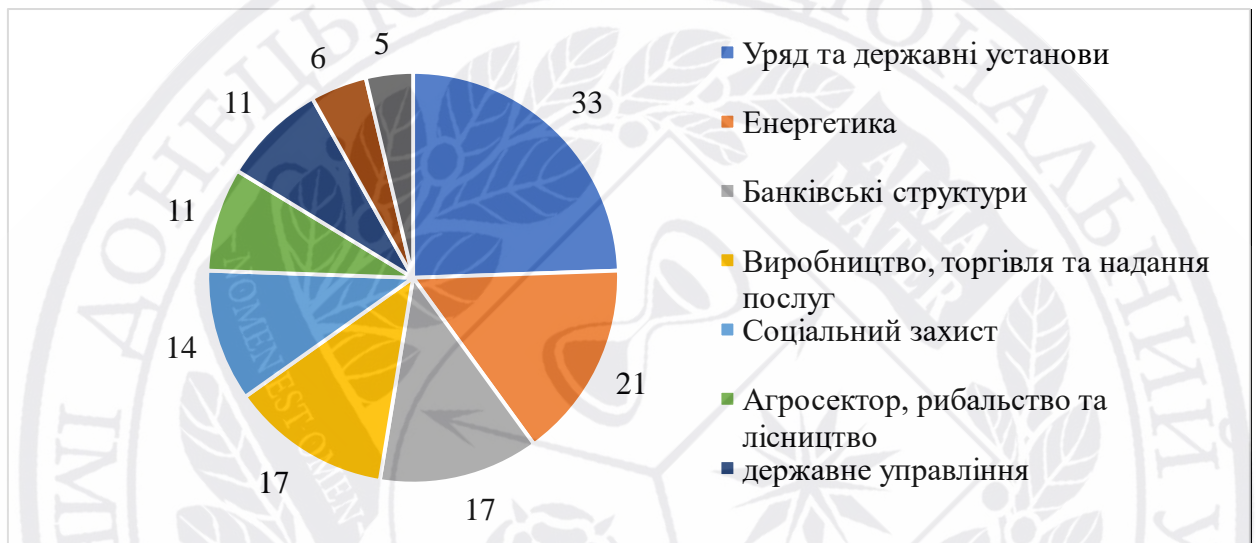


Рисунок 2.5 – Структура проєктів Світового банку в Україні за кількістю
Джерело: складено автором на основі [32]

Найбільшою філією групи Світового банку є Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР). Він є основною позиковою організацією в інституційній сфері. Це найбільша установа, що надає позики на розвиток країнам з середнім рівнем доходів [20]. Кредити надаються на 15–20 років, включаючи п'ятирічний термін відстрочення платежів.

Варто зазначити, що фактично затверджені суми проєктів МБРР не відповідали кредитним очікуванням українського уряду від цієї фінансової організації як показав досвід співпраці. Це підтверджується переліком та обсягом кредитів, котрі держава планувала залучити до спеціального фонду

Державного бюджету України від МБРР для реалізації інвестиційних програм (проектів) та що держава натомість отримала у ті роки[33; 34; 35] (рис. 2.5).

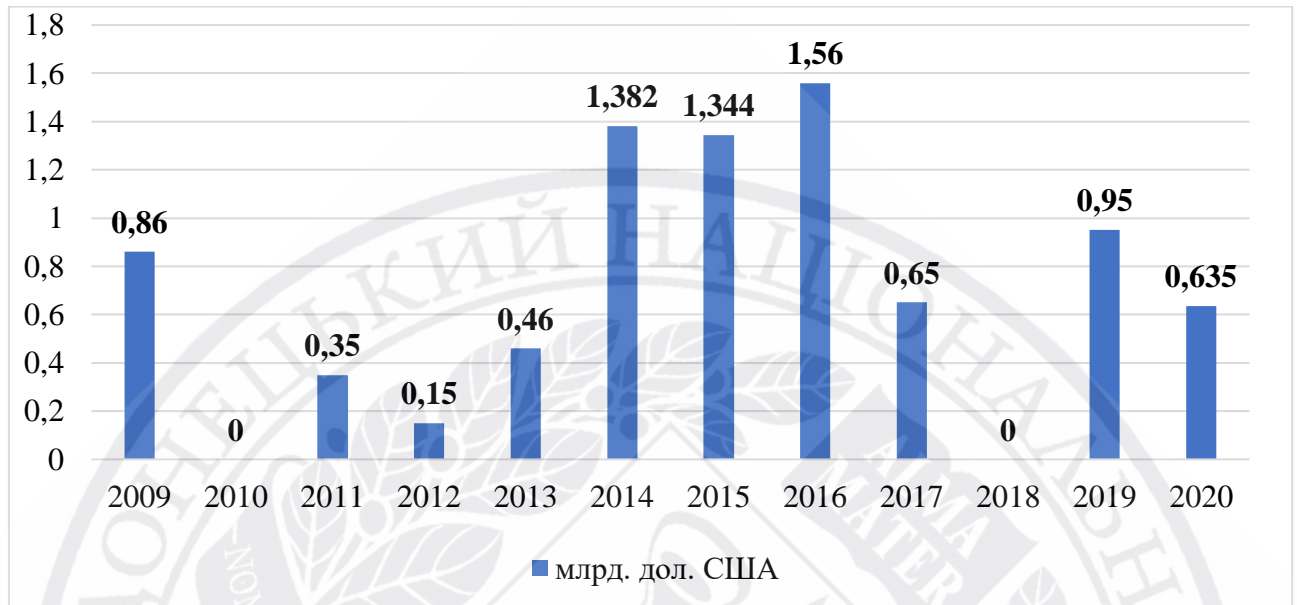


Рисунок 2.6 – Динаміка запозичення коштів СБ за 2009-2020 рр.

Джерело: складено автором на основі [32]

Так, держава запланувала позичити у МБРР у 2014 році – 2 480,0 млн дол. США [36], у 2013 році – 1742,5 млн дол. США [35], а у 2012 році – 1641,3 млн дол. США [34]. Натомість, МБРР у 2012–2013рр. не затвердив жодного кредитного проекту для України. А у 2014 р. – затверджена сума кредитів становила 1082 млн дол. США [37].

У 2015 році знову жоден кредит не був погоджений, як і 2018 році. 2016-й рік видався найбільш врожайним – було видано кредитів на суму 1 560 млн. дол. США. В 2019 та 2020 році суми були меншими – 950 та 635 млн. дол. США відповідно.

Протягом останніх 2014–2020 років, Банк надав народові України підтримку у формі серії позик у рамках політики розвитку (ППР), декількох нових інвестиційних операцій, Програмного фінансування на основі результатів на підтримку сільськогосподарської галузі та двох гарантій загальним розміром майже 6 млрд доларів США, маючи на меті підвищення

якості критично важливих державних послуг, підтримку у здійсненні реформ і сприяння розвитку приватного сектора [35].

Варто зазначити, що у структурі зовнішнього державного боргу України та гарантованого державою боргу, найбільшу частку вже 5 років поспіль поряд з МВФ має Міжнародний банк реконструкції та розвитку (рис. 2.6).

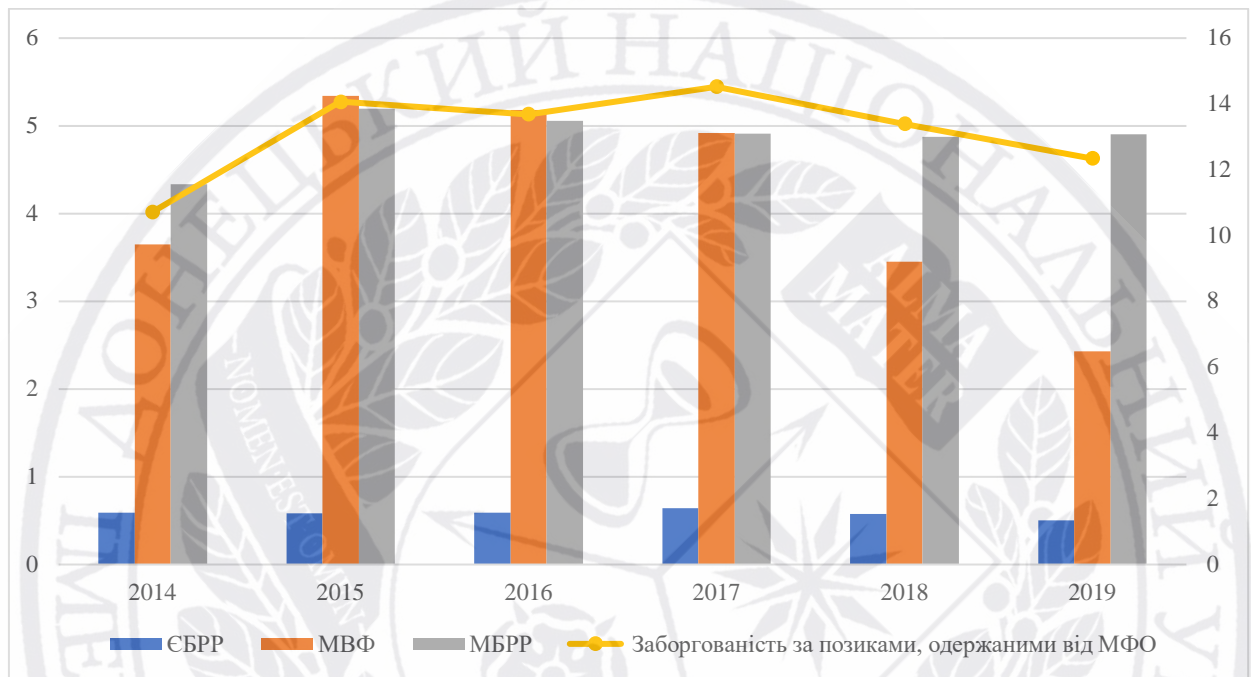


Рисунок 2.7 – Динаміка заборгованості України провідним МФО за період 2014–2019 рр.

Джерело: складено автором на основі [43]

Основна відмінність заборгованості України МВФ та Світового банку – це строковість надання кредитів: Світовий банк надає довгострокові кредити навіть з можливістю відтермінування. Також такі кредити надаються на пільгових відсоткових ставках. Наприклад, кредити МВФ надаються в середньому за ставкою 3% річних, в той час як позики Світового Банку надаються під 0,25% одноразової виплати з повної суми, та 0,25% щорічних виплат за резервування коштів на наступний рік. Таким чином, на даний момент відбувається заміщення достатньо дорогих запозичень які відбувалися в останні роки, набагато дешевшим ресурсом. Це дозволяє знизити витрати на

обслуговування зовнішнього боргу і отримати кошти для витрат на інвестиції в інші сектори [37].

В загальному станом на 2019 рік заборгованість перед СБ складає 39,70% від обсягу сумарної заборгованості за позиками наданими міжнародними фінансовими організаціями [43].

Заходи з реформування, на підтримку яких надавалась фінансова допомога зі сторони Світового Банку, спрямовані на підтримку державної політики, належному врядуванню, прозорості та підзвітності в державному секторі, а також активізації стабільності в банківському секторі, підвищенню ефективності ведення бізнесу, а також ефективному використанню дефіцитних державних ресурсів для надання якісних державних послуг та кращого обслуговування населення з боку державних інститутів. Ці операції також допомагали українській владі продовжувати реформування неефективної та несправедливої системи субсидій на оплату житлово-комунальних послуг, одночасно захищаючи малозабезпечених від наслідків підвищення тарифів шляхом зміцнення системи соціальної допомоги, та заходів з реагування на пандемію COVID19 [37].

Отож, як бачимо, спостерігаються певні невідповідності із планування надходжень кредитних ресурсів в економіку держави із реальними кредитними потоками зі сторони міжнародного кредитного ринку та, зокрема, СБ. Це пояснюється занадто оптимістичними сподіваннями урядовців щодо залучення кредитних коштів на реалізацію проєктів та значним бюрократичним зволіканням у розгляді проєктів.

Серед основних проблем співробітництва з СБ часто наголошують на непрозорості системи відбору кредитних проєктів (переважно по принципу знайомства, а не тендерів чи загальних обговорень) та відсутності реальної оцінки ефективності реалізації проєктів [38].

Загалом, кредити Світового банку є досить ефективним і привабливим джерелом зовнішнього фінансування на покриття дефіциту державного бюджету, на реструктуризацію економіки України. Позитивним чинником

залучення фінансової допомоги саме від Світового банку є саме фінансові умови, на яких Україні надаються позики – вони є набагато вигіднішими, ніж в більшості інших зовнішніх джерел запозичення, доступних для України в даний час. Однак кредити доречно спрямовувати на найбільш важливі національні проекти, щодо яких має бути постійний та жорсткий моніторинг від розробки і обґрунтування доцільності до повного завершення, що помітно підвищить їх ефективність.

Кредитна діяльність Світового банку в Україні є цілком задовільною вже на протязі 29 років незалежності України, хоча і є певні проблеми з відбором проектів та інвестуванням.

За підсумками співпраці України та Світового Банку до сьогоднішнього дня можна сформулювати такі тенденції розвитку відносин:

- основна частина коштів йде на структурну перебудову економіки країни та на реалізацію важливих соціальних проектів;
- спрямування коштів банку на проекти з низьким показником соціально-економічного ефекту;
- відсутність систематизованого моніторингу розробки, впровадження та результатів проектів;
- кредити організації надаються не лише на короткострокові проекти, а й на довгострокові з можливістю відтермінування платежів на 5 років;
- все більшого значення набуває саме інформаційна сторона відносин: спільні проекти в освітній сфері, корпоративному управлінні, розвитку людського капіталу.

Головною метою співробітництва України зі світовим банком було і залишається економічне зростання країни, посилення її конкурентоспроможності, проведення реформ в сфері державних фінансів, поліпшення якості послуг наданих державою у сфері охорони здоров'я, освіти, медицини. Ще з часів помаранчевої революції, коли був так званий період відносин без боргів, спільно зі Світовим банком була окреслена стратегія розвитку України на основі зближення з Європою. Спільними

зусиллями та інформаційно-дорадчою допомогою від СБ стало можливим відновлення втрачених колись позицій держави на світовому ринку.

2014 рік для України відзначився кризовими явищами не лише у політичній сфері, а й економічній – спостерігалася рецесія, яка супроводжувалася масовим вливанням кредитних коштів у економіку. Різка девальвація валюти у поєднанні з фіскальною консолідацією спричинили значне скорочення рівня споживання та інвестицій. Фінансовий сектор на ряду з іншими галузями господарства країни зазнали негативного впливу кризи. Тому підтримка з боку Світового банку допомагала побороти деякі кризові явища, проте тим самим збільшила навантаження на фінанси країни, адже саме на період 2019-2021 припадає тягар виплати боргів і зменшення дефіциту бюджету.

Що більш вражаюче – за таких умов ми ще маємо пандемію, на боротьбу з якою знову ж таки отримуємо кредитні кошти. Тобто на майбутнє провокуємо ще більше навантаження на економіку. Станом на 2020 р., Світовий банк готовий продовжувати співпрацю з Україною у впровадженні реформ, спрямованих на боротьбу з корупцією, захист найбідніших верств населення, стабілізацію банківського сектору, реструктуризацію газового сектору та створення сприятливих умов для ведення бізнесу, а також у сфері зменшення наслідків COVID-19.

2.3 Аналіз основних напрямів співпраці ЄБРР з Україною

Важливою організацією, яка здійснює постійну фінансову допомогу країні в довгостроковій перспективі є також Європейський банк реконструкції та розвитку. 13 серпня 1992 року Україна набула статусу країни-члена ЄБРР.

Варто зазначити, що Європейський банк реконструкції та розвитку є провідним кредитором у регіоні та одним з основним міжнародним партнером України. Співпраця з ЄБРР визначена на основі допомоги для впровадження реформ, прискорення економічного розвитку, підтримки бізнес-середовища,

для підтримки державного сектору та міських інфраструктур. Банк надає весь спектр банківських послуг на чітких та справедливих умовах. Саме розвиток співробітництва з ЄБРР може забезпечити Україні джерело довгострокового фінансування пріоритетних проєктів з розвитку різних секторів господарства [62].

На кінець 2020 р. кредитний портфель ЄБРР в Україні налічує 482 проєкти із загальним обсягом фінансування більше 14,581 млрд євро [40]. В тому числі, ЄБРР реалізував 256 проєктів в державному секторі економіки України на загальну суму 674,94 млн дол. США та 1487,35 млн євро, за якими кредити надавалися державі або під державні гарантії [42] (рис. 2.4).

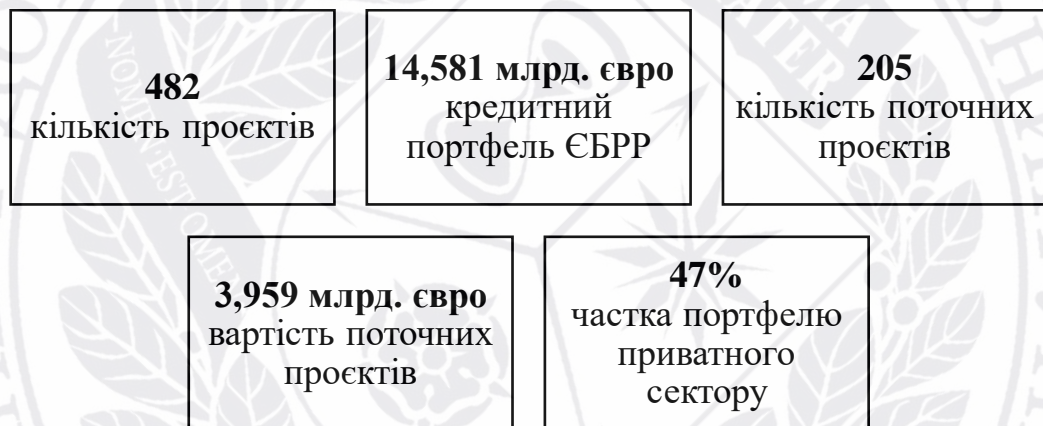


Рисунок 2.8 – Поточний стан взаємодії України з ЄБРР (жовтень 2020)

Джерело: складено автором на основі [39]

Також варто проаналізувати динаміку змін кредитних надходжень в Україну від ЄБРР за останнє десятиріччя (див. рис 2.5). Рекордну кількість проєктів та найбільшу суму фінансової допомоги маємо у 2014 році, а саме 1210 млн. дол. США. Саме в той період Україна потребувала залучення певних інвестицій на системну трансформацію не лише державного управління, а і підтримку розвитку міських інфраструктур, покращення систем теплопостачання та газопостачання, а також на розвиток фінансового, агрономічного, туристичного сектору та сектору виробництва та надання послуг.

Фінансова допомога ЄБРР спрямовується на різні проекти щодо підвищення енергоефективності в Україні через впровадження енергозбереження, ядерної безпеки та новітніх технологій вироблення електроенергії [40].

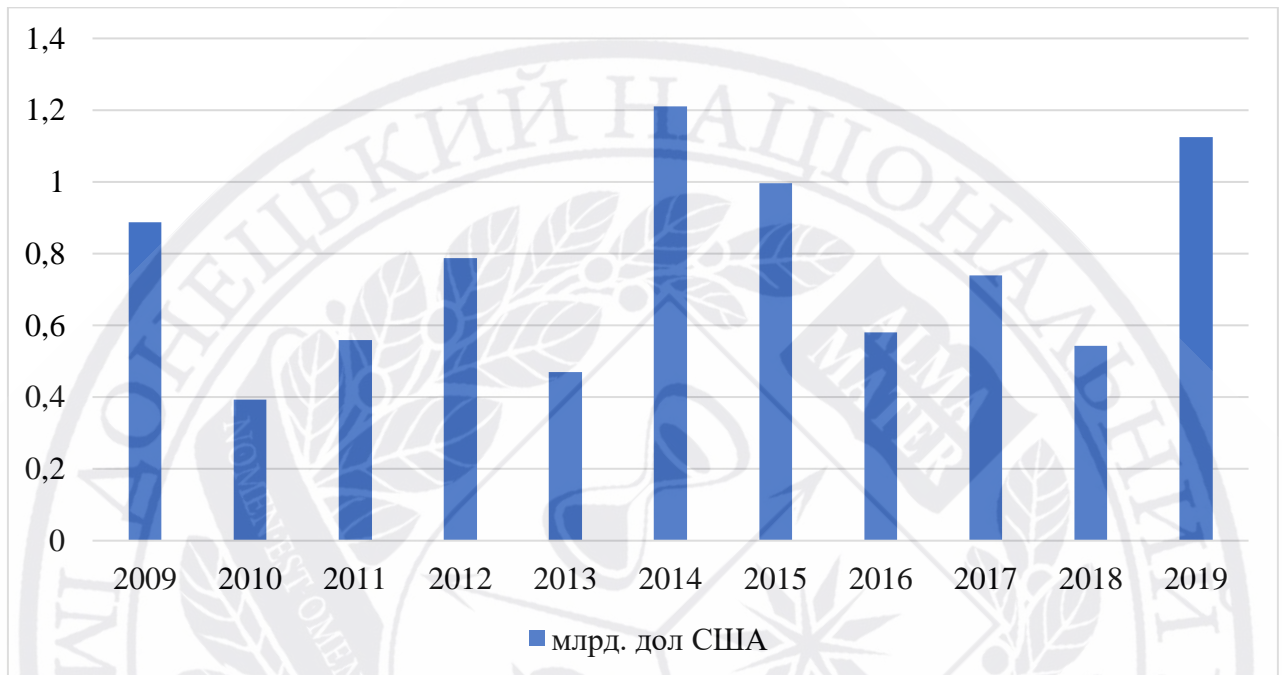


Рисунок 2.9 – Динаміка зміни залучення коштів ЄБРР в економіку України за період 2009-2019 рр.

Джерело: складено автором на основі [42]

Цікаво, що у 2014 році був затверджений та профінансований проєкт для Вінницького громадського транспорту, а саме встановлення, підключення та запуск автоматичної системи оплати проїзду в міському транспорті. В рамках проєкту був наданий кредит Муніципальному підприємству «Вінницякартсервіс» у розмірі 8 мільйонів євро, що повністю гарантований містом. Кредит ЄБРР покрив 90% всіх витрат у рамках проєкту.

Варто зазначити, що у 2019 році теж було започатковано низку важливих проєктів з фінансуванням ЄБРР, наприклад: реконструкція львівської стічної системи, модернізація київського метро, полтавських тролейбусів, фінансова

допомога для фінансування проєктів відновлювальної енергетики, модернізація електромереж тощо.

Станом на 1 листопада 2020 року на стадії реалізації знаходиться 8 спільних з ЄБРР проєктів в державному секторі загальним обсягом позик 1 701,0 млн євро (рис. 2.10) Обсяг використання коштів позик ЄБРР за цими проєктами – 915,22 млн євро (53,8 % загальної суми позик) [43].



Рисунок 2.10 – Проєкти ЄБРР в державному секторі України станом на 2020 рік

Джерело: складено автором на основі [43]

Як бачимо з останнього рисунку ЄБРР фінансує соціально значущі проєкти, що мають на меті покращення інфраструктури, безпеки та ефективності таких об'єктів як газопровід, електростанції, дороги, метрополітени, мережі електропередач. Проте, варто зазначити, що в останні роки на фоні загального збільшення проєктів ЄБРР в Україні збільшується і частка проєктів саме в державному секторі (рис. 2.11).



Рисунок 2.11 – Кількість проєктів ЄБРР у приватному та державному секторах за період 2011-2020 рр.

Джерело: складено автором на основі [40]

Позитивним фактором співпраці з ЄБРР завжди вважалося здійснення фінансування в переважній більшості проєктів приватних компаній. це стимулювало розвиток технологій в Україні, створення додаткових робочих місць, впровадження інноваційних рішень управління, а також використання роботи з ЄБРР для поліпшення системи українського ведення бізнесу. Збільшення частки проєктів у державному секторі може мати негативний вплив у країні, де процвітає корупція, адже надіятись на відповідальне ставлення до залучення кредитних коштів та дійсну ефективність впровадження проєктів немає сенсу, тому що важко проводити моніторинг використання коштів у державних установах.

Також така тенденція може свідчити про те, що в період політико-економічної нестабільності та суттєвого падіння економічної активності в Україні Банк схильний до мінімізації ризиків. Збільшення кредитування в держсекторі, який історично є менш ризикованим для Банку, відповідним чином збалансувало кредитний портфель ЄБРР.

Варто зазначити, що у 2017 році у рамках політики ЄБРР Україна отримала можливість залучати фінансування ЄБРР в українській валюті.

Перший досвід такого нововведення відчула на собі торгово-виробнича компанія «Львівхолод», яка отримала 135 млн. грн кредиту на термін 6 років. Компанія займається розвитком торгової мережі продуктових магазинів самообслуговування. Основними критеріями погодження проєкту компанії стали перспектива створення тисячі нових робочих місць, реалізація енергоефективних технологій та розбудова логістичного центру на Західній Україні. Також проєкт підтримується з боку Європейського Союзу в рамках ініціативи EU4Business.

Також в 2017 році було розширено інформаційне співробітництво ЄБРР та України у рамках реалізації інноваційного проєкту. «Технічне співробітництво з Фондом гарантування вкладів фізичних осіб», консультантом якого є ТОВ «KPMG – Україна». Основною ціллю співробітництва в рамках проєкту є надання практичної допомоги, експертної підтримки та консультацій.

Головними тенденціями взаємодії України та Європейського банку реконструкції та розвитку є:

- ріст обсягу отриманих кредитів на реалізацію українських проєктів;
- затвердження проєктів в основному направлених на покращення міських інфраструктур, збільшення робочих місць, покращення технологій;
- зростання соціально-економічної значущості проєктів, фінансованих ЄБРР;
- розвиток інформаційної та юридичної допомоги Українському бізнесу через Раду бізнес-омбудсмена;
- переорієнтація кредитного портфелю банку у бік збільшення частки фінансування державного сектору;
- запровадження фінансування ЄБРР у національній валюті.

У Раді директорів Європейського банку реконструкції і розвитку (ЄБРР) була затверджена нова стратегія роботи з Україною на найближчі 5 років у 2018 році [44].

Відзначається, що банк буде звертати увагу на успіхи України в питанні приватизації державних підприємств України, реформи енергобезпеки, фінансового сектора, торгівлі та інфраструктури.

Пріоритети ЄБРР будуть розділені на наступні напрямки:

- сприяння приватизації держсектора;
- сприяння справедливій конкуренції серед приватних підприємств;
- підвищення стійкості фінансової системи;
- сприяння зовнішній торгівлі і інвестиціям в Україну [64].

При цьому попередня стратегія - план кризового реагування з урахуванням загроз для економіки, буде припинена.

Не менш важливим вкладом в розвиток України стала ініціатива ЄБРР на ряду з іншими міжнародними організаціями створення Ради омбудсмена в Україні. Задля забезпечення малого та середнього бізнесу рівним доступом до незалежного правосуддя у 2014 році було започатковано Раду бізнес-омбудсмена. Рада бізнес-омбудсмена – це незалежний консультативно-дорадчий орган Кабінету Міністрів України, створений як перша інстанція для підприємців, які потребують захисту від незаконних дій державних органів та їхніх представництв.

Діяльність ради фінансується через мультидонорський рахунок Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР). Наразі донорами фінансування Ради бізнес-омбудсмена в Україні є Велика Британія, Данія, Нідерланди, Німеччина, Польща, США, Фінляндія, Франція, Швейцарія, Швеція, Японія, Італія та ЄС [65].

Серед основних завдань Ради (рис. 1), що визначені у постанові Кабінету Міністрів України «Про утворення Ради бізнес-омбудсмена» від 26.11.2014 р., найцікавішим для середньостатистичного українського підприємця є прийняття та розгляд скарг від підприємців за дії або бездіяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Для більшості підприємців України захист інтересів та поновлення порушених прав є досить неефективним процесом, адже більшість скарг отримували відмову на основі

неправомірних рішень державних органів. Після чого підприємцям доводилось вирішувати спірні моменти у суді, що є неймовірно затратним процесом з огляду на витрати таких ресурсів як: гроші, час, власні сили, простій бізнесу або збитки зумовлені судовим процесом.

1.	• надання органам державної влади та органам місцевого самоврядування рекомендацій щодо поліпшення умов провадження підприємницької діяльності;
2.	• надання органам державної влади та органам місцевого самоврядування рекомендацій щодо вдосконалення й оптимізації процедур, які ними здійснюються;
3.	• прийняття і розгляд скарг від підприємців на дії або бездіяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Рисунок 2.12 – Основні завдання Ради бізнес-омбудсмена

Джерело: складено автором на основі [66]

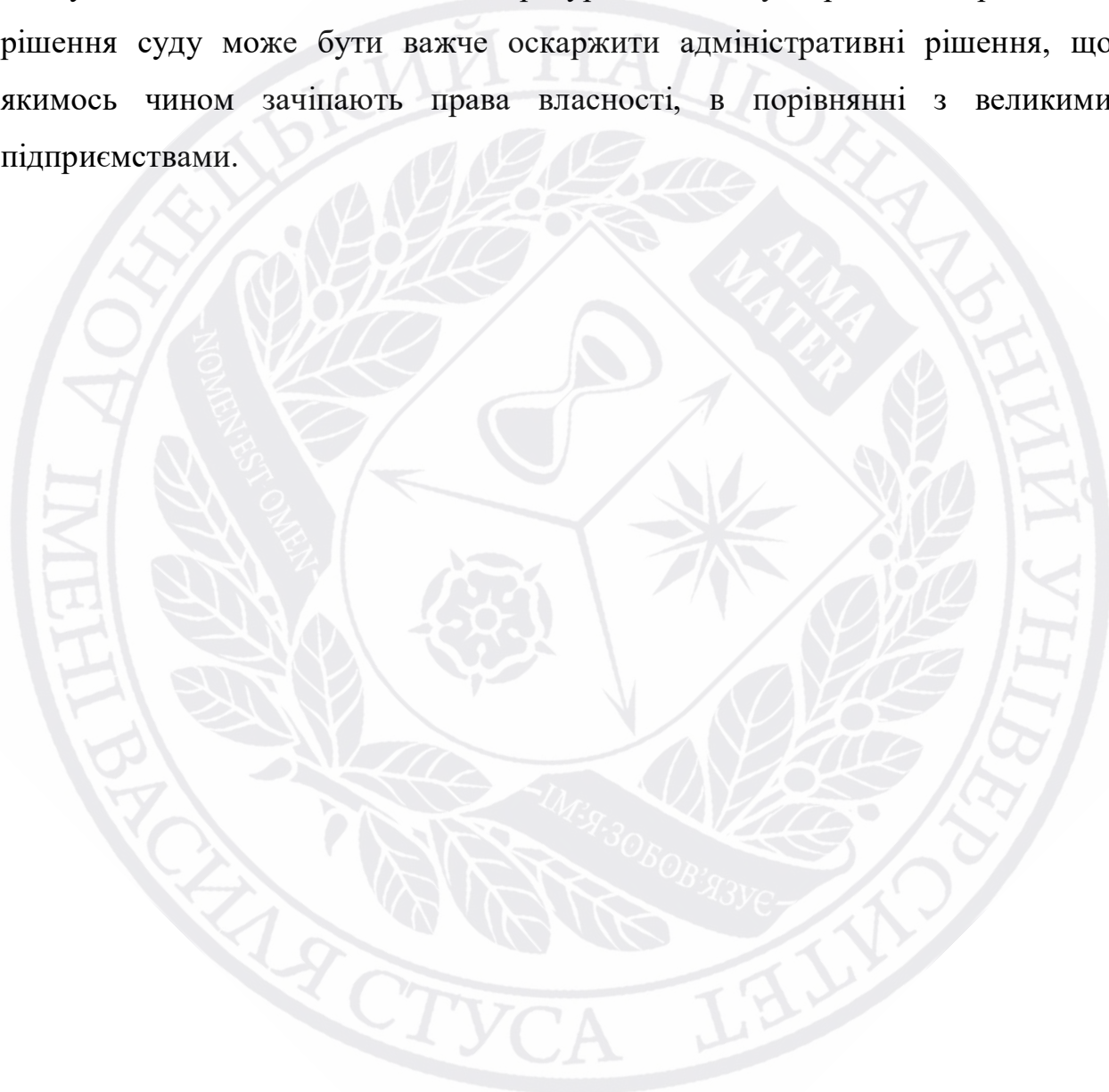
На абсолютно безкоштовній основі будь-який підприємець може подати скаргу до Ради шляхом заповнення онлайн-форми на сайті Ради (www.boi.org.ua) або надіслати листа на електронну чи поштову адресу організації.

Загалом за 2019 рік було отримано Радою 1646 скарг, з яких вже оброблено і закрито 1139 справ. Як зазначається у річному звіті Ради 91% індивідуальних рекомендацій, наданих державним органам було виконано у період з 2015 по 2019 рік. Скарги подані за 2019 рік можна розділити на 5 найбільших категорій: податкові питання – 60%, дії правоохоронних органів 12%, дії державних органів – 8%, митні питання – 5% та дії Міністерства юстиції – 4% [65].

Існування і діяльність цієї Ради мають позитивний вплив і на фінансове благополуччя підприємців, адже ведуть до економії марно витрачених зараз чи в майбутньому коштів підприємця. Не менш важливим фактором успіху діяльності Ради є численні запроваджені ініціативи, що покращують

українське бізнес-середовище, спрощують взаємодію з державними органами та максимізують ефективність надання послуг владними органами. Рада бізнес-омбудсмена долучилася до розробки низки документів, спрямованих на посилення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності.

Робота інституту бізнес-омбудсмена особливо актуальна для МСБ, якому внаслідок відносної нестачі ресурсів і впливу державних органів на рішення суду може бути важче оскаржити адміністративні рішення, що якимось чином зачіпають права власності, в порівнянні з великими підприємствами.



РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНИХ ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

3.1 Моделювання впливу фінансової допомоги на рівень ВВП України

Для того, щоб детальніше висвітлити вплив кредитів МВФ, Світового банку та ЄБРР та рівень ВВП країни був проведений попередній кореляційний аналіз та побудовано регресійну модель, що виявилась непрацюючою. Це можна пояснити тим, що за заданий період вказані МФО направляли різну кількість фінансової допомоги, що в деякі роки була на рівні 0. Така тенденція мала негативний вплив на розрахунки моделі, в результаті чого похибка становила більше 80%, що вплинуло на підбір інших показників для аналізу.

Перед тим як створювати модель і знаходити рівняння залежності результативного фактору (Y), в нашому випадку ВВП України, потрібно обрати фактори, які можуть впливати на досліджуваний показник.

З огляду на доцільність використання певних показників, що можуть впливати на ВВП нашої країни, та на тематику дослідження, були обрані такі показники: фінансова допомога Україні від досліджуваних міжнародних організацій (X_1), дефіцит бюджету України (X_2), прямі іноземні інвестиції в економіку країни (X_3) та індекс інфляції (X_4). Досліджуваний період – 10 років: з 2009 року до 2019 року. Вихідні статистичні дані по показникам наведені у таблиці 3.1.

Обрані показники можуть в різній мірі впливати на результативний Y або ж взагалі не мати ніякого впливу. Щоб зрозуміти, які ж показники дійсно впливають на ВВП України та в якій мірі – проведемо кореляційний аналіз та побудуємо кореляційну матрицю. Якщо в результаті аналізу виявиться, що певний показник має слабкий вплив на Y , то цей показник потрібно вивести з дослідження.

Таблиця 3.1 – Вихідні статистичні дані для побудови економічної моделі

Період	ВВП (Y)	Фінансова допомога від МФО (X1)	Дефіцит бюджету України (X2)	ПП в Україну (X3)	Індекс інфляції (X4)
	млрд. дол. США				%
2009	117,11	7,90	-4,556	4,816	115,9
2010	136,01	3,79	-8,079	6,945	109,4
2011	163,16	0,91	-2,921	7,207	108,0
2012	175,78	0,94	-6,662	8,401	100,6
2013	183,31	0,93	-8,157	4,499	99,7
2014	133,50	7,16	-6,648	0,410	112,1
2015	91,03	12,58	-2,076	2,961	148,7
2016	93,36	3,14	-2,745	3,284	113,9
2017	112,19	2,38	-1,795	2,202	114,4
2018	130,90	1,84	-2,173	2,355	110,9
2019	153,78	2,08	-2,983	3,070	107,9

Джерело: складено автором на основі [43]

Для аналізу кореляційного зв'язку між показниками розраховано матрицю коефіцієнтів парної кореляції r за допомогою функції Аналіз даних «Кореляція» (рис. 3.1).

Кореляційна матриця					
	Y	X1	X2	X3	X4
Y	1				
X1	-0,66146	1			
X2	-0,57201	0,14768	1		
X3	0,51481	-0,36858	-0,3797	1	
X4	-0,76025	0,87019	0,50027	-0,35822	1

Рисунок 3.1 – Матриця коефіцієнтів парної кореляції

Джерело: складено автором

Інтерпретація коефіцієнта кореляції проводиться виходячи з рівня сили зв'язку: $r > 0,01 \leq 0,29$ – слабкий прямий зв'язок, $r > 0,30 \leq 0,69$ – помірний прямий зв'язок, $r > 0,70 \leq 1,00$ – сильний прямий зв'язок, $r < -0,01 \leq -0,29$ – слабкий

обернений зв'язок, $r > -0,30 \leq -0,69$ – помірний обернений зв'язок, $r > -0,70 \leq -1,00$ – сильний обернений зв'язок.

Як бачимо з матриці найбільший вплив на результативний показник У (ВВП України) мають два показники – Х4 (індекс інфляції) та Х1 (фінансова допомога МФО). Два інших показника мають менший коефіцієнт кореляції, проте достатній для включення їх у регресійну модель. Коефіцієнти, що мають від'ємний показник, описують зв'язок між двома показниками як обернений. Тобто з позитивною з міною одного показника інший матиме негативну зміну.

Варто також зазначити, що показники Х1 та Х4 мають між собою досить сильний зв'язок, тому у моделі можуть просто повторювати один одного. Тобто у моделі може бути присутня мультиколінеарність. Для того, щоб зменшити вплив мультиколінеарності на оцінку параметрів моделі необхідно було виключити змінну х1, а саме фінансова допомога МФО з моделі (так як зв'язок УХ4 сильніший ніж УХ1). Проте мета нашого дослідження не дозволяє нам виключити показник Х1 з моделі. Тому ми умовно прийнемо вплив мультиколінеарності.

Далі за допомогою інструменту аналізу «Регресія» зроблено кореляційно-регресійний аналіз (рис. 3.2). З отриманого звіту рівняння регресії має такий вигляд:

$$Y = 170,23 - 3,18X_1 - 4,45X_2 + 2,17X_3 - 0,45X_4 \quad (3.1)$$

SUMMARY OUTPUT								
Regression Statistics								
Multiple R	0,829314646							
R Square	0,687762781							
Adjusted R Square	0,479604636							
Standard Error	22,43035903							
Observations	11							
ANOVA								
	df	SS	MS	Significance F				
Regression	4	6649,32715	1662,331788	0,093248507				
Residual	6	3018,72604	503,121006					
Total	10	9668,05319						
	Coefficients	Standard Error	t Stat	Lower 95%	Upper 95%	Lower 95,0%	Upper 95,0%	
Intercept	170,2306341	196,467108	0,866458694	-310,5070618	650,96833	-310,507062	650,96833	
X Variable 1	-3,182926476	5,72421916	-0,556045529	-17,18958619	10,8237332	-17,1895862	10,8237332	
X Variable 2	-4,451235366	4,99768234	-0,890659922	-16,68012352	7,77765278	-16,6801235	7,77765278	
X Variable 3	2,17312006	3,5010824	0,620699489	-6,393719967	10,7399601	-6,39371997	10,7399601	
X Variable 4	-0,451831597	1,80461232	-0,25037599	-4,867558877	3,96389568	-4,86755888	3,96389568	

Рисунок 3.2 – Результати кореляційно-регресійного аналізу

Джерело: складено автором

Вихідні результати даного аналізу дозволяють зробити такі висновки:

- між показниками, що досліджувалися в моделі та обсягами ВВП України існує досить тісний зв'язок ($R_{xy} = 0,829$);
- за значенням коефіцієнту детермінації ($R_{xy}^2 = 0,688$) маємо залужність зміни результативного фактору Y від зміни показників на рівні 68,8%, що означає, що обрані фактори впливають на ВВП України на 68,8%, а інші 31,2% - це вплив чинників, які не досліджувалися у моделі;
- парний показник кореляції показує досить вагомий обернений зв'язок між обсягом фінансової допомоги від обраних МФО та рівнем ВВП країни ($-0,661$), що означає: збільшення обсягу залучення фінансової допомоги в економіку країни провокуватиме спад валового внутрішнього продукту;
- не менш важливим є досить тісний зв'язок між фінансовою допомогою та рівнем інфляції в країні ($0,870$) – вливання кредитних коштів в економіку країни сприятиме росту індексу інфляції.

Для оцінки запропонованої моделі було розраховано помилку апроксимації, що становить 10,5%. Допустимий рівень помилки апроксимації для працюючої моделі становить 7%, що на 3% менше, ніж показник отриманий з аналізу нашої моделі.

Тому не можна вважати модель досить надійною для отримання точних прогнозів. Нижче наведено графіки фактичного показника ВВП за період 2009–2019 рр. та розрахованого показника ВВП за допомогою економічного моделювання.

Рисунок 3.3 ілюструє зазначені вище відхилення в показниках отриманих шляхом моделювання.

Це може пояснюватися як не досить вдалим підбором факторів, що впливають на результативний Y , так і неврахуванням інших не менш важливих факторів, що мали б більш міцний кореляційний зв'язок з рівнем ВВП України.

Серед таких показників можна виділити державний борг України, сальдо платіжного балансу, обмінний курс гривні тощо.

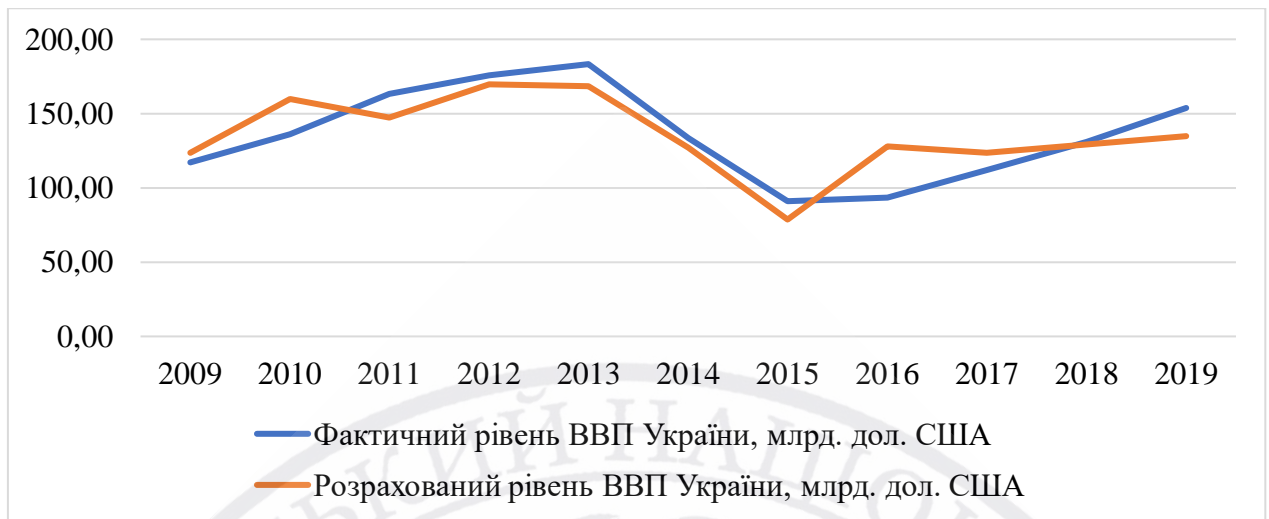


Рисунок 3.3 – Показники фактичних та розрахованих значень рівня ВВП України за період 2009-2019 рр.

Джерело: складено автором

Для визначення порівняльної сили впливу окремих факторів на результат, необхідно обчислити часткові коефіцієнти еластичності, які показують на скільки процентів у середньому зміниться результативна ознака при зміні на 1% кожного фактора та фіксованому положенні інших факторів (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Результати обчислення часткових коефіцієнтів еластичності

Фактор	Зміна значення, %	Зміна результативного фактору (ВВП України), %
Фінансова допомога від МФО	При збільшенні на 1%	Зменшення на 9,32%
Дефіцит бюджету України	При зменшенні на 1%	Збільшення на 14,57%
ППІ в Україну	При збільшенні на 1%	Збільшення на 6,73%
Індекс інфляції	При збільшенні на 1%	Зменшення на 37,64%

Джерело: розраховано автором

Відповідно до мети дослідження, потрібно спрогнозувати зміну обсягів фінансової допомоги, та на основі даного прогнозу визначити як же зміниться ВВП України під впливом зміни обсягів фінансової допомоги. Для цього

використаємо метод трендового аналізу. За допомогою функції MS Excel побудовано динамічний ряд, що описує зміну обсягів фінансової допомоги. В якості незалежної змінної взято порядковий номер року. Далі додано лінію тренда та отримано рівняння і значення R^2 (див. рис. 3.4).

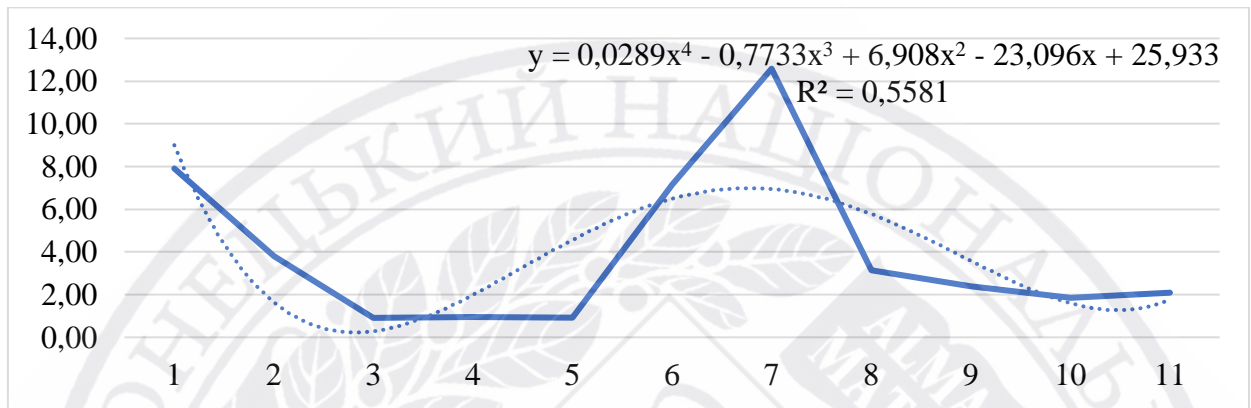


Рисунок 3.4 – Рівняння тренду динамічного ряду фінансової допомоги

Джерело: складено автором

Рівень апроксимації свідчить, що лінія тренду на 56% наближена до достовірних даних. Рівняння тренду вважається прийнятним для подальшого застосування, якщо рівень апроксимації буде не менше 0,5.

З графіку отримуємо рівняння тренду для фінансової допомоги, яке далі буде використано для прогнозу даного показника на рік вперед. Тобто за результатами 2020 року загальний обсяг фінансової допомоги від МВФ, СБ та ЄБРР має становити 6,54 млрд. дол. США (без врахування умов пандемії та інших важливих факторів, що мають вплив на показник), в 2021-му – 19,61 млрд. дол. США, в 2022-му – 44,84 млрд. дол. США. Тобто у перспективі на наступні два роки зовнішнє кредитування для України зростатиме швидкими темпами, що може значною мірою вплинути на падіння ВВП.

Далі за умов незмінності інших факторів впливу на результативну ознаку, можемо спрогнозувати вплив отримання кредитів у вигляді фінансової допомоги на ВВП України. Підставивши результат у модель маємо короткостроковий прогноз зміни обсягу ВВП України (табл. 3.4).

Таблиця 3.2 – Прогноз обсягу ВВП під впливом зміни обсягу фінансової допомоги

	2020	2021	2022
ВВП України, млрд. дол. США	146,703	105,140	24,909

Джерело: складено автором

Отже, під впливом збільшення обсягів залучених кредитних ресурсів Міжнародного валютного фонду, Світового банку та Європейського банку реконструкції та розвитку ВВП України може зменшитися за результатами 2020 року на 4,6% або 7 077 млн. дол. США. В наступні роки зменшення ВВП буде дуже стрімким, а саме на 28% в 2021-му році та на 67% в 2022-му році. Тобто бачимо значний вплив кредитних надходжень в країну на показник обсягу ВВП в майбутньому. Варто пам'ятати, що даний прогноз має найточніше значення в короткостроковому періоді. Звісно значною мірою можуть вплинути також інші фактори на результат зміни обсягу ВВП України.

3.2 Проблеми співпраці України з міжнародними валютно-фінансовими організаціями

З викладеної вище фінансово-економічної моделі можемо відмітити значний вплив зростання обсягів фінансової допомоги від міжнародних валютно-фінансових організацій. Незважаючи на всю користь від залучення боргових коштів від МФО бачимо спад ВВП нашої країни. Це пояснюється тим, що доходи країни починають розподілятися нерівномірно і йти не на розвиток і економічне зростання, а на банальне покриття отриманих кредитів, а також їх обслуговування. Тобто основною проблематикою співпраці України саме з міжнародними фінансовими організаціями є саме проблематика кредитних відносин і їх вплив на неплатоспроможність країни.

В загальному міжнародний кредит має як позитивний, так і негативний вплив на розвиток світових економічних відносин.

Серед позитивних сторін залучення міжнародних кредитів слід зазначити:

- підвищення ефективності міжнародних зв'язків, зростання обсягів національного та світового виробництва;
- підвищення економічної ефективності зовнішньої торгівлі;
- сприяння інтернаціоналізації виробництва;
- створення і відновлення інфраструктури;
- стимулювання міжнародного поділу праці;
- зміцнення державних підприємств і банків, пов'язаних із міжнародним капіталом;
- створення сприятливих умов для залучення зарубіжних приватних інвестицій [42].

Проте варто розуміти, що отримання кредиту від міжнародного інституту вимагає виконання певних вимог від країни, що може вплинути на її самодостатність і незалежність. Існування зовнішнього кредитування та боргових зобов'язань перед міжнародними організаціями може негативно впливати на фінансову безпеку країни.

Зі сфери світової фінансової системи виходять різноманітні виклики, які загрожують безпеці багатьох країн, в тому числі і Україні. Все це вимагає державного реагування, причому саме спільні дії країн можуть виявитися істотно більш ефективними, ніж розрізнені і нескоординовані.

Забезпечення міжнародної фінансової безпеки є новою і важливою задачею для багатьох країн. Це завдання стає пріоритетним в умовах фінансової кризи.

Фінансові та глобальні економічні питання всі останні роки знаходяться в порядку денному провідних держав планети. Це основа всіх самітів «Групи двадцяти» і одна з регулярних тем на самітах «Групи восьми». У той час як G8 є міжнародним політичним, урядовим клубом і неофіційним форумом лідерів країн, формат міжнародних зустрічей учасників G20 сформувався з нарад міністрів фінансів і керівників центральних банків країн з найбільшими

національними економіками. Зараз в самітах «Групи 20», крім міністрів, беруть участь і вищі посадові особи [44].

Враховуючи зазначене вище варто розглянути і негативний вплив отримання фінансової допомоги від міжнародних фінансових інститутів Україною.

Серед негативних можна виділити:

- поглиблення у країн-позичальників внутрішніх структурних диспропорцій, оскільки розвиваються прибуткові галузі і не розвиваються ті галузі, до яких не надходять міжнародні фінансові ресурси;
- зростання конкуренції серед країн за ринки збуту, джерела сировини та сфери розміщення капіталів;
- зростання зовнішнього боргу та витрат на його обслуговування;
- підтримку в країнах-позичальниках вигідних країнам-кредиторам політичних та економічних режимів, маріонеткових урядів [45].

Реалії сьогодення показують, що зовнішній кредит є менш вигідним у порівнянні з внутрішнім. Оскільки виплата відсотків за внутрішнім кредитом відбувається всередині країни і за рахунок помірних ставок не стане у майбутньому тягарем для економіки. В результаті складаються обставини, що різні вікові групи ніби позичають один в одного кошти – тобто відбувається не вилучення певних фінансів з економіки країни, а лише їх перерозподіл. Що не скажеш про зовнішні кредити, адже в короткостроковій перспективі вони дозволяють вирішити низку питань, проте за умов невмілого керування кредитами можуть у довгостроковій перспективі стати лише тягарем і тягнути країну в безперервне коло отримання і виплати кредиту [46].

Наслідки зростання зовнішнього боргу для національних країн світу є наступними:

- зменшення інвестиційної активності у приватному секторі;
- збільшення ймовірності не вистояти у разі фінансових криз;
- порушення фінансової безпеки країни;
- залежність національної економіки від кредитора;

- загострення соціальних проблем через зменшення фінансування соціальної сфери;
- збільшення податкового тягара на населення через пошук коштів для покриття боргу та його обслуговування;
- дефолт країни, тобто неможливість держави виконувати свої зобов'язання;
- непрозорість роботи із коштами міжнародних організацій
- збільшення навантаження на державний бюджет.

Наразі перед Україною стоїть величезна проблема збільшення боргового тягара на економіку країни. Характерними тенденціями української боргової проблематики, що знову підіймають питання подальшої співпраці з МФО в умовах обмеженості фінансових ресурсів та поступового входження держави в стадію пікових виплат за зовнішнім боргом стали:

- нагромадження загальних обсягів суверенного боргу України та питомої ваги в його структурі зовнішньої складової (рис. 3.1);



Рисунок 3.5 – Державний борг України у порівнянні до ВВП та дефіциту бюджету за 2009-2019 рр.

Джерело: складено автором на основі [43]

- високе боргове навантаження, що перевищує безпековий рівень в 60 % ВВП;
- зростаючий тиск боргових виплат на державний бюджет;
- критичні обсяги платежів за зовнішніми зобов'язаннями;
- недоотримання запланованих зовнішніх надходжень до бюджету через звуження можливостей щодо залучення на міжнародних ринках капіталу, що сприяє посиленню бюджетного ризику [47].

Перед кожною країною в той чи інший час постає проблема нестачі власних фінансових ресурсів. Це може бути спричинено як необхідністю внутрішнього інвестування, покриття дефіциту державного бюджету, соціально-економічних реформ, так і для виконання боргових зобов'язань. Тому, щоб забезпечити подальший розвиток країни необхідно залучати потрібні ресурси ззовні. В таких випадках і використовують зовнішні запозичення [48].

Кредитування національної економіки тісно пов'язане з проблемою її довгострокового розвитку і з проблемою міжнародної конкурентоспроможності. Залучення іноземного капіталу збільшує ресурси економічного розвитку, але зростання зовнішнього боргу породжує проблему його обслуговування, яка включає: амортизацію (виплату основної суми); виплату відсотків.

В той же час постає питання щодо того, наскільки ефективно будуть використані кредити та на які сектори будуть спрямовані кошти, чи говориться про довгостроковий розвиток або вони підуть на покриття поточного дефіциту. Є питання і в тому, наскільки чесно будуть використані гроші, чи прозора система інвестування тих чи інших проєктів [49].

З огляду на те, що економіка України протягом останніх років перебуває на перехідному етапі розвитку, необхідність фінансової підтримки є надзвичайно гострою і актуальною проблемою. Адже, з одного боку, виникає нагальна потреба в масштабних фінансових інвестиціях, з іншого – необхідно знайти оптимальні умови для їх реалізації і погашення боргу. Велике значення

для країн, що розвиваються, відіграють міжнародні фінансові організації, найкрупнішими серед яких є Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк (СБ), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Міжнародна фінансова корпорація (МФК) [50].

Сьогодні ж залучення зовнішніх запозичень спрямоване переважно на покриття державного дефіциту, а також погашення вже існуючої заборгованості. Використання залучених коштів за цими напрямками є досить небезпечним, так як може призвести до стримування інвестиційної діяльності у приватному секторі, підвищення вразливості до фінансових криз, фінансових ризиків, загострення бюджетних проблем. Але воно має і свої плюси, як-от збільшення інвестицій, підвищення якості людського капіталу, фінансування дефіциту бюджету, оптимальний розподіл у часі тягаря фінансування суспільно значущих проєктів довготривалого користування, підтримання динамічної рівноваги грошово-кредитного ринку тощо [51].

Стратегія залучення і використання іноземних кредитів базується на пріоритетних напрямках розвитку економіки України (енерго- та ресурсоощадні технології, агропромисловий комплекс, медична й мікробіологічна промисловість, авіабудування, ракетобудування, автомобілебудування, легка промисловість, інфраструктура, окремі, надзвичайно важливі об'єкти), на програмах діяльності Кабінету Міністрів України з відповідними корективами, що окреслюються законами про Державний бюджет України на кожний рік.

Тому, головною задачею під час випрацювання методики покращення стану співробітництва України з міжнародними кредитними установами, є випрацювання стратегічної мети такого співробітництва, формування чіткого уявлення щодо напрямів та способів використання коштів, що залучаються.

3.3 Перспективи співпраці України з міжнародними валютно-фінансовими організаціями

Співпраця України з міжнародними фінансово-кредитними організаціями вкрай важлива сьогодні, оскільки перед нашою країною повстала ключова проблема пошуку достатніх фінансових ресурсів для здійснення системних та структурних реформ. Не менш важливим на сьогодні є визначення основ нової зовнішньої та внутрішньої політики України, а від так, особливого значення набуває необхідність вдосконалення державної стратегії розвитку взаємовідносин з міжнародними організаціями.

З урахуванням викладеного, можна сформулювати такі важливі задачі, на вирішенні яких необхідно зосередитись під час розвитку партнерства з Міжнародним валютним фондом:

- 1) активна участь України в діяльності Фонду, розробці та імплементації принципів реформування його роботи;
- 2) підвищення ефективності реформ, що мають бути проведені Україною задля отримання подальшого фінансування, шляхом ґрунтовного вивчення досвіду їх реалізації у державах зі схожими економічними та геополітичними параметрами;
- 3) підвищення міжнародного кредитного рейтингу України для створення інвестиційно-привабливого клімату задля забезпечення подальшого розвитку стратегічних секторів економіки
- 4) зосередження співпраці на інформаційно-дорадчій підтримці.

Для реалізації поставлених задач, необхідно виконати комплекс загальнодержавних тактичних заходів. Зокрема, потрібним нормативним шляхом на рівні керуючої верхівки держави необхідно обмежити використання коштів Фонду саме на обслуговування державного боргу та дефіциту бюджету, в умовах неспроможності пенсійного фонду виключити проведення соціальних виплат (заробітна платня співробітникам бюджетної сфери, пенсії, адресна соціальна допомога, тощо) за рахунок позичкових

коштів, а спрямувати увагу на розвиток господарства країни за рахунок якого можна поповнювати бюджет і нівелювати дефіцит.

Зі вказаною метою, необхідно продовжити вдосконалення управлінського та виконавчого апарату держави, що відповідає за отримання та використання ресурсів Фонду, та забезпечити суворий контроль за цими процесами. Перш за все це боротьба з корупцією, а також відслідковування права власності на компанії, які безпосередньо чи опосередковано матимуть справу чи отримують запозичені країні кошти.

Не одноразово на рівні державних програм та концепцій визнавалась необхідність переходу економіки України від сировино-орієнтованої до науково-місткої економіки.

При цьому, Україна досягла пікового моменту неможливості повноцінного зростання власної економіки, що підтверджено звуженням зовнішнього попиту та надмірним насиченням внутрішнього ринку імпортованими товарами. На межі виживання опинилися високотехнологічні галузі, втрачено значну частину науково-технічного потенціалу. Такий стан справ зумовлений численними диспропорціями виробництва - значна частка виробництва є технічно та технологічно відсталим, з величезним ступенем зношеності основних фондів, низьким рівнем використання виробничих потужностей та ефективності залучення резервних потужностей для збільшення продуктивності, високою енерго- та ресурсоемністю, відсутністю або низьким рівнем впровадження інновацій.

Не дивлячись на кризовий стан викладених галузей, основним ресурсом України, який необхідно в першу чергу використовувати з метою підвищення конкурентоспроможності нашої держави залишається науково-промисловий потенціал. З урахуванням викладеного, позичкові ресурси Фонду необхідно спрямовувати на довго- та середньострокові проекти у вказаній сфері.

Також, доцільним вбачається залучення кредитних ресурсів на реалізацію довгострокових проектів у галузі вищої освіти та науки, оскільки

належний стан вказаних сфер є визначальним для подальшого розвитку наукомістких галузей виробництва.

При цьому, не можна залишати поза увагою можливості диверсифікації фінансування проєктів, з метою уникнення економічної та політичної залежності від МВФ. Не менш важливим є підбір таких проєктів, які матимуть найбільшу значущість для розвитку Української економіки. Таким чином маючи відносини з МВФ ми матимемо гаранта на міжнародному ринку, за результатами огляду якого інші організації та країни прийматимуть рішення про співпрацю з Україною. Для нас це край важливо, адже для зміцнення власної економічної позиції у світі потрібно мати відносну фінансову незалежність.

Так, відносна фінансова незалежність України може бути досягнута за рахунок участі в інтеграційних об'єднаннях Європи та Азії, розвитку спільних проєктів з державами БРІКС (Бразилія, Росія, Індія, Китай, ЮАР), економіки яких, за даними аналітиків Goldman Sachs [31] до 2050 р. перевищать економіки країн G 6 (Франція, Німеччина, Італія, Японія, Великобританія, США).

З урахуванням теперішнього стану відносин України та МФО, можна виділити наступні принципи розвитку співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями:

- 1) реорганізація та диверсифікація шляхів залучення фінансової допомоги;
- 2) максимальне розширення використання можливостей організацій для сприяння розвитку держави шляхом проведення консультацій, вивчення результатів моніторингових досліджень та інших заходів, які не передбачають надання державних гарантій або фінансових зобов'язань;
- 3) пошук стратегічно важливих сфер економіки країни, що в довгостроковій перспективі можуть «окупитися» та принести дохід і концентрація залучених коштів саме в цих напрямках;

4) якісний аналіз проєктної документації, що подається до фінансових організацій, з метою визначення доцільності залучення вказаних ресурсів

5) впровадження моніторингу переліку проєктів, оприлюднення інформації про стан реалізації та розробка системи оцінки використання міжнародних позичкових коштів;

6) проведення загальних структурних реформ із використанням залучених коштів МФО [33].

З урахуванням викладеного, Україні необхідно ретельно вивчати можливості інтеграційних об'єднань, що створюються, умови вступу до них або асоційованого членства. Також, вкрай необхідною є подальша активізація експортних операцій з країнами, що розвиваються та демонструють стабільне зростання економік. Додатковими можливостями є втілення міжнародних інвестиційних інтеграційних проєктів з названими країнами у високотехнологічних галузях (авіація, технології освоєння космосу, приладобудування).

Підвищена у результаті таких заходів фінансова та економічна конкурентоспроможність відкриє можливості для отримання кредитів Фонду на більш сприятливих умовах, та взагалі скоротить залежність від них за рахунок забезпечення сталого зростання стратегічних галузей економіки України та розвитку партнерства з різними економічними центрами світу.

Аналіз особливостей співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями дає можливість визначити напрями оптимізації взаємин з ними, які визначаються специфікою самих міжнародних фінансових організацій [52].

Перший напрямок передбачає збереження наявних рівнів і форм взаємовідносин України з міжнародними фінансовими організаціями і надалі. У цьому випадку можливим є також повне збереження всіх тих протиріч, які існують і зараз. Можна також прогнозувати, що суперечності у відносинах з міжнародними фінансовими організаціями посилюватимуться, враховуючи і процес трансформації самих організацій, і можливий розвиток національної

економіки України. До того ж, одним з обтяжуючих факторів може виступати посткризовий коливання загальносвітових економічних процесів.

У цьому напрямі також зберігатиметься ситуація і з кореляцією між співпрацею з міжнародними фінансовими організаціями та приватними інвесторами.

Другий напрямок передбачає перехід від безпосереднього отримання фінансових ресурсів від міжнародних фінансових організацій до отримання виключно політичною та консультативною допомогою. У цьому випадку можна прогнозувати фактично збереження стану поточних взаємин України з такими організаціями, враховуючи те, що протягом довгого періоду фінансові ресурси в Україну не надходять. У таких умовах офіційний перехід від стану очікування грошей до постійної політичної та консультативної підтримки знизить деяку напругу у відносинах з міжнародними фінансовими організаціями і в цілому позитивно впливатиме на подальший розвиток ситуації в Україні [53].

У цьому напрямку відносини з приватними інвесторами також залишатимуться нормальними, враховуючи наявність політичної та консультативної підтримки України з боку наведених організацій.

Третій напрямок є суто гіпотетичним і передбачало б відсутність будь-яких відносин з міжнародними фінансовими організаціями ще з часів отримання незалежності. Прогнозувати, до чого це могло б привести, важко, враховуючи, що Україна не має такої підтримки від діаспори, як, наприклад, Китай, не є таким могутнім державою тощо. Те ж саме треба сказати щодо прогнозування відносин з приватними інвесторами в цьому випадку.

Очевидним є те, що міжнародні фінансові організації далеко не завжди враховують об'єктивні потреби розвитку (в тому числі в плані проведення промислової, науково - технічної політики) і специфіку (наприклад, наявність тих чи інших інструментів соціальної допомоги, вимушено пільгових тарифів) держави, яка отримує зовнішні надходження. До речі, в цьому контексті можна згадати про можливість і необхідність впровадження цільового підходу

у співпраці з кредиторами. Зокрема, слід звернути увагу на те, що різні кредитори або потенційні кредитори мають і різні підходи щодо характеру використання запозичених коштів. Особливої уваги в даному відношенні заслуговує співпраця з Європейським банком реконструкції та розвитку як установою, яка здійснює кредитування на мікрорівні і стимулює тим самим процес залучення в Україну приватних іноземних інвестицій, враховує інтереси розвитку реального сектора країни – реципієнта [63].

Беручи до уваги викладене вище, можна говорити про наступні напрямки оптимізації взаємин України з міжнародними фінансовими організаціями. Співробітництво з міжнародними фінансовими організаціями є шляхом інтеграції України в міжнародні економічні і політичні відносини. Центральним напрямком у наведеному спектрі завдань є формування ринкової системи господарства і заснованої на ринкових принципах моделі взаємовідносин з іноземними партнерами і кредиторами як найбільш ефективних і продуктивних. При цьому головною вимогою до реалізації відповідних програм виступає інтеграція економіки у світове господарство: йдеться про придбання українською економікою всіх атрибутивних ознак і параметрів, які є поширеними у світовій співдружності і яких дотримуються його члени [55].

В основному співпраця України з фінансовими міжнародними організаціями має оборонний або науковий характер. В Україні становлення нової наукової системи, що організовується та фінансується в суверенній державі, в умовах переходу до ринкової економіки й демократичних принципів управління, відбувається повільно.

Науково-технологічний простір формують взаємодіючі наукова і технологічна складові. Особливу роль в науковій складовій грає НАН України, що необхідно брати до уваги при дослідженні впливу вектора інтеграції на стан науково-технологічного простору. Відомо, що у взаємодії України з ЄС мова йде про надходження нової техніки і технологій; країни ЄС у відносинах з Україною виступають як інноватори, а Україна – як імітатор. Важливо, що

співпраця України з країнами ЄС дозволить нашій державі отримати в певних нішах світової економіки роль інноватора, тому що цю роль можуть виконувати ті країни, їх компанії і установи, які мають розвинену наукову складову. Цьому сприятиме створена в Києві в 1993 р Міжнародна асоціація академій наук країн СНД (МАН) на чолі з академіком НАН України Б.Є. Патоном. У разі посилення інтеграційних процесів між Україною та країнами, які створили МАН, вона може перетворитися на дієву структуру, здатну забезпечити відновлення єдиного наукового простору цих країн.

Ефективність МАН підтверджує той факт, що в 2012 р. інститутами РАН і НАН України отримано, відповідно, 985 і 825 патентів на винаходи, що становить 10-12% загального обсягу гарантованих в цих країнах винаходів. В цьому ж році вченими академій виконано великий обсяг робіт в різних галузях науки і техніки: математиці і теоретичній фізиці, космонавтиці і літакобудуванні, енергетиці та медицині, матеріалознавстві і металургії. Зокрема, була виконана спільна робота "Російсько-українська мережа станцій космічної геодезії та геодинаміки", що отримала в січні 2013 р премію РАН і НАН України [56].

НТС між Україною та Європейським Союзом відбувається за рахунок Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво від 4 липня 2002 [57].

Україна володіє великим науково-технічним потенціалом, але відсутність чітко визначеної стратегії його використання та розвитку привела до збільшення розриву між наукою та виробництвом, неефективного та несистематичного використання коштів, які спрямовані на фінансування наукової і науково-технічної діяльності.

З метою створення сприятливих умов для розвитку наукових і науково-технічних зв'язків в Україні укладено численні програми про співробітництво. Рамкова програма ЄС «Горизонт 2020» об'єднує програми, що передбачають фінансування інноваційної та дослідницької діяльності, а саме «Рамкову програму з досліджень», «Рамкову програму з конкурентоспроможності та

інновацій» та діяльність Європейського інституту інновацій та технологій і має бюджет близько 70 млрд. євро та термін дії з 2014 до 2020 року [58].

Передова наука, Індустріальне лідерство та Соціальні виклики – три складові даної програми. Участь у проєктах цих блоків сприятиме розвитку української науки та розвитку її зв'язків з промисловістю завдяки забезпеченню підтримки талановитих колективів у здійсненні досліджень найвищого рівня; забезпечить першість у промислових та прогресивних технологіях з допомогою особливої підтримки нано- та інформаційно-комунікаційних технологій [59].

Слід зазначити, що в Україні відбулося найбільше серед країн Центральної і Східної Європи скорочення кількості наукових кадрів, обсягів фінансування науки, рівня оплати праці. Погіршується демографічна структура та якість кадрів науки. З її лав «вимиваються» здебільшого працівники продуктивного віку [67].

На даний час лише менше третини всіх вітчизняних кандидатів і докторів наук працює безпосередньо в науковій сфері. Якщо раніше для України були характерні процеси «відтоку умів», коли за кордон від'їжджали доктори та кандидати наук, то сьогодні спостерігаємо процеси «відтоку умів, що формуються»: тепер уже значна частина студентів, які вибороли на конкурсній основі різноманітні гранти на закордонне навчання, не поспішає пов'язувати своє професійне майбутнє з Україною [68].

Отже, перспектива співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями в загальному полягає у зменшенні фінансової сторони відносин та її структурна реформація та перегляд пріоритетних напрямків. Важливою для України також є інформаційна та консультативна підтримка у ряді фінансових питань, питань розвитку, реформ та економічного зростання.

Для того, щоб підвищити рівень співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями та її віддачу для національної економіки, доцільно розробляти проєкти міжнародних фінансових операцій із конкретно визначеним, максимально ефективним спрямуванням коштів, а отримавши ці

кошти, контролювати їх використання. Це дозволить здійснити структурну реформу економіки України, сприяти інноваційному розвитку, а в результаті – підвищити конкурентоспроможність національної економіки. Тільки у такому випадку Україна отримає стабільний та позитивний досвід співпраці, який вплине на майбутню взаємодію країни з інтеграційними об’єднаннями, які матимуть позитивний вплив на економіку країни в довгостроковій перспективі.



ВИСНОВКИ

Проведене в кваліфікаційній (магістерській) роботі дослідження стосується аналізу стану взаємовідносин України та міжнародних валютно-фінансових організацій та дозволяє зробити наступні загальні висновки на основі поставлених завдань:

Розглянуто міжнародні фінансові установи, які займають провідне місце в сучасному світовому господарстві та мають величезний вплив на економічний, соціальний та політичний стан господарств окремих країн.

Виявлено, що сутність існування міжнародних фінансових організацій полягає у регулюванні міжнародних валютних, фінансових і кредитних відносин, здійсненні постійних досліджень щодо стану таких відносин та виробленні рекомендацій та пропозицій стосовно зміни певних негативних явищ. Головною метою створення і функціонування таких організацій є забезпечення стійкого розвитку світової економіки та прискорення міжнародних інтеграційних процесів.

Охарактеризовано найвпливовіші міжнародні фінансові організації, з якими тісно співпрацює Україна, а саме Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий Банк, Європейський банк реконструкції та розвитку. Дані міжнародні організації надають різного роду допомогу країнам-учасникам, переважно така допомога має фінансовий характер, а саме різні види кредитування.

Визначено, що Україна тісно співпрацює з Міжнародним валютним фондом, Світовим банком та Європейським банком реконструкції та розвитку переважно у вигляді проєктної діяльності. Тобто згадані міжнародні фінансові організації надають кредити Україні на реалізацію соціально- та економічно-значущих проєктів. Зокрема проєкти стосуються розвитку муніципального господарства, реформування та оновлення надання державних послуг, підтримки агросектору, розвитку енергетики, впровадження інновацій та новітніх технологій в приватному секторі та ін.

Проведено аналіз ключового напрямку співробітництва України та МВФ, а саме кредитування економіки України задля покриття дефіциту бюджету, а також фінансування проведення реформування відповідно до рекомендацій фонду. Впродовж останніх 20 років кредити МВФ допомагали розв'язувати численні проблеми макроекономічної нестабільності та забезпечували макроекономічне зростання, підтримували стабілізацію банківського сектору, фінансування імпорту і забезпечення внутрішнього ринку необхідними товарами.

Проаналізовано динаміку наданої Світовим банком фінансової допомоги Україні, яка упродовж 1994–2020 рр. становить близько 3 млрд. дол. США. Виявлено, що проєкти Світового Банку реалізуються у різних сферах господарювання країни, а саме: соціальному, фінансовому транспортному та державному секторах, електроенергетиці, муніципальній інфраструктурі та агропромисловому комплексі.

Здійснено аналіз залучення фінансової допомоги від ЄБРР на реалізацію різних проєктів. Виявлено, що на кінець 2020 р. кредитний портфель ЄБРР в Україні налічує 482 проєкти із загальним обсягом фінансування більше 14,581 млрд євро. Також ЄБРР був ініціатором створення в Україні надзвичайно ефективного інституту допомоги малому та середньому бізнесу у питаннях взаємодії з державними органами – Ради бізнес омбудсмена.

Проведено кореляційно-регресійний аналіз впливу фінансової допомоги МВФ, СБ та ЄБРР у вигляді кредитів та інших факторів на ВВП України. Отримана модель показала тісний зв'язок ($R_{xy} = 0,829$) між обраними показниками. Виявлено, що вони впливають на результативний показник ВВП України на рівні 68,8%. Парний показник кореляції показав досить вагомий обернений зв'язок між обсягом фінансової допомоги від обраних МФО та рівнем ВВП країни (-0,661), що означає: збільшення обсягу залучення фінансової допомоги в економіку країни провокуватиме спад валового внутрішнього продукту.

За допомогою створеної моделі і трендового аналізу було спрогнозовано: під впливом збільшення обсягів залучених кредитних ресурсів Міжнародного валютного фонду, Світового банку та Європейського банку реконструкції та розвитку ВВ України може зменшитися за результатами 2020 року на 4,6% або 7 077 млн. дол. США.

Визначено, що головними факторами підвищення ефективності співпраці України та МФО є перехід від фінансової спрямованості відносин до консультативно-дорадчої. В найближчі роки Україна має зменшити боргове навантаження на економіку і вийти з ланцюга постійного отримання кредитів на перекриття дефіциту бюджету, щоб отримати збільшення ВВП для подальшого розвитку країни без значних фінансових вливань.

Розкрито такі проблеми взаємодії з МФО для української економіки: збільшення боргового навантаження, втрата фінансової безпеки, поступова втрата незалежності країни та залежність її економіки від політичних і економічних настроїв кредитора, непрозорість роботи із коштами міжнародних організацій, неефективне управління кредитами – їх вливання в неперспективні проекти просунуті «своїми», відсутність загальної стратегії та тактики залучення фінансової допомоги від МФО.

Були сформовані такі перспективи співпраці з МФО: реорганізація та диверсифікація шляхів залучення фінансової допомоги, максимальне розширення використання можливостей організацій для сприяння розвитку держави шляхом проведення консультацій, вивчення результатів моніторингових досліджень та інших заходів, які не передбачають надання державних гарантій або фінансових зобов'язань, пошук стратегічно важливих сфер економіки країни, що в довгостроковій перспективі можуть «окупитися», впровадження моніторингу переліку проектів, оприлюднення інформації про стан реалізації та розробка системи оцінки використання міжнародних позичкових коштів, використання досвіду співпраці з МФО для налагодження відносин з інтеграційними об'єднаннями, саме які можуть симулювати розвиток країни в довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Barkin J.Samuel. International Organization: Theories and Institutions. Palgrave Macmillan. N.Y. 2006. 185 p
2. Kovalenko I.I. International non-governmental organization. M.: International Relations, 2003. 167 p.
3. Yearbook of International Organizations. URL: <http://www.uia.org/yearbook> (Last accessed: 16.10.2020)
4. Morozov International organization . Some questions of the theory. M.: Mind, 2004. 332 p.
5. Мозговий О. М., Оболенська Т. Є., Мусієць Т. В. Міжнародні фінанси: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2005. 557 с.
6. Колосова В.П. Вплив міжнародних фінансових організацій на економічний розвиток країни: питання теорії. *Економіка України*. 2016. С. 61–71.
7. Базиліук Я.Б. Пріоритетні напрями підвищення результативності співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями. *Фінанси України*. 2014. С. 54–66.
8. International non-governmental organizations and institutions. Handbook. International Relations, 2005. 374 p.
9. Borko Y.A. From the European idea - a united Europe. Business literature, 2003. 464 p.
10. List of non-governmental organizations in consultative status with the Economic and Social Council as of 1 September 2014. URL: <http://csonet.org/content/documents/E-2014-INF-5%20Issued.pdf>. (Last accessed: 20.10.2020)
11. Колосова В.П. Співробітництво України з міжнародними фінансовими організаціями: сучасний стан та перспективи розширення. *Фінанси України*. 2014. С. 33–47.

12. Васенко В. К. Валютно-фінансовий механізм зовнішньоекономічної діяльності : навч. посіб. Київ, 2012. - 216 с.
13. Лобас М.Г. Міжнародні організації: роль, класифікація, функції. *Агроінком*, 2009. С. 12–14.
14. Міжнародні фінанси: навч. посіб. за заг. ред. О. Є. Кузьміна. Львів: Львівська політехніка, 2013. 364 с.
15. Скрипник О. М. Історія міжнародних організацій. Навчальний посібник. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2011. 226 с.
16. Міжнародні економічні відносини: Сучасні міжнародні економічні відносини. Київ, 2009. 255 с.
17. International Monetary Fund URL: <http://www.imf.org/external/>. (Last accessed: 28.10.2020)
18. Іваницька О.М. Вплив траншів МВФ на економіку України. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія «Економіка, право, політологія, туризм»*. 2014. С. 14–17.
19. Хаєцька О. П., Вертелецький М.В. Аналіз динаміки ВВП України та інших країн світу. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2018.
20. Співробітництво з міжнародними фінансовими організаціями. Урядовий портал. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=244829807&cat_id=244828922. (дата звернення 30.10.2020)
21. Edwin M. Truman A strategy for IMF reform. URL: <https://piie.com/bookstore/strategy-imf-reform> . (Last accessed: 05.11.2020)
22. IMF Staff discussing note – Corruption: costs and mitigation strategies URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2016/sdn1605.pdf>. (Last accessed: 05.11.2020)
23. Renewing the International Monetary Fund: A Review of the Issues URL: <https://www.bankofcanada.ca/wp-content/uploads/2010/06/santor.pdf>. (Last accessed: 12.11.2020)

24. Офіційний сайт МВФ URL: <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/sba.htm>. (дата звернення 12.11.2020)
25. Щодо вдосконалення роботи України з МВФ – МБРР. Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень при президентіві України*. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1601/>. (дата звернення 12.11.2020)
26. Рудан В.Я. Досвід та стратегічні орієнтири співпраці України з Міжнародним валютним фондом. *Економічний аналіз*. 2017. С.36–49.
27. Проценко В., Скубенко М., Батог Я. МВФ розбрату. На що впливає МВФ в Україні? *Експлейнер*, 2019. URL: <https://voxukraine.org/uk/mvf-rozbratu-na-shho-vplivaye-mvf-v-ukrayini-eksplejner/>. (дата звернення 12.11.2020)
28. Інформаційна довідка щодо співробітництва України з Світовим банком - Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=294420&cat_id=4839 6. (дата звернення 15.11.2020)
29. Державна програма активізації розвитку економіки на 2013 – 2014 р.р. URL: http://www.me.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=197032&cat_id=197031. (дата звернення 15.11.2020)
30. Stiglitz, Joseph E. *Globalization and Its Discontents*. New York: W.W. Norton, 2012.
31. Бабій Л.В. Аналіз основних завдань і принципів розвитку державної геоекономічної політики України у сфері підвищення ефективності співробітництва з міжнародними економічними організаціями. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2017. С. 5–12.
32. Dreaming with BRICs: the Path to 2050. URL: <http://www.goldmansachs.com/our-thinking/archive/archive-pdfs/brics-dream.pdf>. (Last accessed: 15.11.2020)

33. Офіційний сайт Світового Банку URL:
<http://search.worldbank.org/projects?qterm=Ukraine+loans+&projname=&id=#>.
 (дата звернення 15.11.2020)

34. Про Державний бюджет на 2012 рік. Закон України. URL:
zakon.rada.gov.ua/laws. (дата звернення 15.11.2020)

35. Про Державний бюджет на 2013 рік. Закон України. URL:
zakon.rada.gov.ua/laws. (дата звернення 15.11.2020)

36. Про Державний бюджет на 2014 рік. Закон України. [URL:
zakon.rada.gov.ua/laws. (дата звернення 15.11.2020)

37. Світовий банк значно збільшує підтримку для відновлення в Україні.
 Офіційний сайт СБ. URL:
<http://www.worldbank.org/uk/news/pressrelease/2014/05/22/world-bank-boosts-support-forrecovery-in-ukraine>. (дата звернення 15.11.2020)

38. Цибуляк А.Г. Фінансування екологічних програм міжнародними організаціями в Україні . *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. С. 32–35.

39. Україна та Світовий банк: досвід та перспективи співпраці. Матеріали круглого столу. Національний інститут стратегічних досліджень при президентові України. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1584/>. (дата звернення 15.11.2020)

40. Офіційний сайт ЄБРР URL: <https://www.ebrd.com/home>. (дата звернення 15.11.2020)

41. Ангел Є. Міжнародна фінансова допомога: скільки грошей і на що виділили донори для розвитку інфраструктури. 2018
 URL:<https://voxukraine.org/uk/zaasfaltovani-milyardi-yak-yebrr-svitovij-bank-ta-inshi-donori-rozvivayut-infrastrukturu-ukrayini/>. (дата звернення 15.11.2020)

42. Європейський банк реконструкції та розвитку надав перший кредит в українській валюті. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubriceconomics/2160566-lvivske-pidpriemstvo-otrimalo-bagatomiljonnij-kredit-vid-ebrr.html>. (дата звернення 18.11.2020)

43. Офіційний сайт Державного комітету статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення 22.11.2020)
44. Project Summary Documents Офіційна сторінка ЄБРР. URL: <http://www.ebrd.com/work-with-us/projects/psd/ukrainian-corporate-support-facility.html>. (дата звернення 18.11.2020)
45. Базиліук Я.Б. Пріоритетні напрями підвищення результативності співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями. *Фінанси України*. 2014. С. 54–66
46. The United Nations – National Baseline Report "Sustainable Development Goals: Ukraine URL: http://www.un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf. (Last accessed: 20.11.2020)
47. Баєва О. Роль міжнародного кредиту в розвитку світової економіки. *Галицький економічний вісник*. 2014. С. 110–114.
48. Bernes T. A. Strengthening International Financial Institutions to Promote Effective International Cooperation. *Centre for International Governance Innovation, Waterloo, Canada*. 2013.
49. Терещенко В.Л. Державний борг України: сутність, соціально-економічні наслідки, перспективи оптимізації. *Економіка і регіон*. 2011. С. 59–62.
50. Лондар Л.П. Співпраця України з МФО як чинник боргової політики держави. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2018. 31с.
51. Вегнер Т.А. Соціальні наслідки зростання державного боргу. *Економічний часопис-XXI*. 2012. С. 7–9.
52. Ринейська Л.С. Співробітництво України з міжнародними фінансовими організаціями в умовах інтеграції у світовий економічний простір. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. 2018.
53. Владичим У.В. Роль кредитування в економічному зростанні України. *Фінанси України*. 2014. С 96-104.

54. Міжнародні фінансові організації та їх значення у процесі трансформації економіки України. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/17_4/184_Zajarna_17_4.pdf. (дата звернення 22.11.2020)

55. Бутук О. І. Валютно-фінансові відносини: навчальний посібник. Київ, 2006. 349 с.

56. Штефано А. П. Співпраця України з Міжнародним валютним фондом: реалії та перспективи. URL: http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2010/Economics/68489.doc.htm. (дата звернення 22.11.2020)

57. Марущак В. Особливості новітніх тенденцій науково-технологічного розвитку в системі антикризових заходів Україні. *Дослідження міжнародної економіки: Збірник наукових праць*. 2017. С. 197–209.

58. Угода між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво від 2002 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_194#Text. (дата звернення 22.11.2020)

59. Горизонт 2020 URL: http://ncr.pu.if.ua/doc/h_1.pdf. (дата звернення 22.11.2020)

60. Марущак В. Особливості новітніх тенденцій науково-технологічного розвитку в системі антикризових заходів Україні. *Дослідження міжнародної економіки: Збірник наукових праць*. 2017. С. 197–209.

61. Аврамчук Л. А., Ващук І. П. Особливості відносин України з МВФ в сучасних умовах. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. С. 18–25

62. Вербіцька І. І. Європейський банк реконструкції та розвитку як ключовий фінансовий партнер України. *Економіка і суспільство*. 2017. С. 37–41.

63. Іванов С. М., Клименко К. В. Співробітництво України та ЄБРР: тенденції розвитку. *Наукові праці НДФІ*. 2016. С. 5–23
64. . Кожухова Т. В. Фінансування Світовим банком проектів розвитку в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2016. С. 17–20.
65. Шкурат М.Є. Мурашкіна Н.О. Аналіз ефективності діяльності ради бізнес-омбудсмена в Україні як каталізатора ефективного діалогу українського підприємництва та державних структур. *Науковий журнал «Економіка і організація управління»*. 2020 рік.
66. Рада бізнес-омбудсмена (2019) : Річний звіт. URL: https://boi.org.ua/media/uploads/annual2019/annual_report_2019_ua.pdf. (дата звернення 25.11.2020)
67. Україна та Світовий банк: досвід та перспективи співпраці. Матеріали круглого столу. *Національний інститут стратегічних досліджень при президентові України*. URL: [http:// www.niss.gov.ua/ articles/1584/](http://www.niss.gov.ua/articles/1584/). (дата звернення 25.11.2020)
68. Мицюк С., Мегей В. Сучасний стан та перспективи співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка*. Київ, 2018. С. 31–38.